

Janusz Korzeniowski

Obywatelstwo zobowiązuje
Program nauczania wiedzy o społeczeństwie dla IV
etapu edukacyjnego

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Obywatelstwo zobowiązuje

PROGRAM NAUCZANIA WIEDZY O SPOŁECZEŃSTWIE

dla IV etapu edukacyjnego w zakresie rozszerzonym

Janusz Korzeniowski

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Spis treści

I. WSTĘP	3
II. CELE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA	5
III. TREŚCI KSZTAŁCENIA I PLANOWANE OSIĄGNIĘCIA SZCZEGÓŁOWE UCZNIÓW	11
IV. PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW KSZTAŁCENIA	53
V. PROPOZYCJE METOD I KRYTERÓW OCENY OSIĄGNIĘĆ UCZNIÓW	61
VI. ZAŁĄCZNIK	64

Gatunek ludzki ulepszył wszystko, z wyjątkiem samych ludzi.

Adlai Stevenson

I. WSTĘP

Program nauczania pt. *Obywatelstwo zobowiązuje* jest autorskim opracowaniem, zgodnym z podstawą programową, oraz uwzględniającym uniwersalną wykładnię form i sposobów realizacji wymagań, przedstawioną w *Komentarzu do podstawy programowej przedmiotu wiedza o społeczeństwie*. Autorzy tego opracowania charakteryzując przedmiot *wiedza o społeczeństwie* piszą, że:

„[...] Przedmiot *wiedza o społeczeństwie* ma wyposażyć w wiedzę, umiejętności i postawy obywatelskie, które umożliwiają uczniom odpowiedzialne i skuteczne uczestnictwo w życiu publicznym. Skłania do zainteresowania się sprawami publicznymi i angażowania w debaty i dyskusje, w tym także na tematy kontrowersyjne. Uczy formułowania własnych poglądów i wyrażania ich na różnych forach (w klasie, szkole, w innych gremiach, w tym także w Internecie) oraz wysłuchiwanie, rozumienia i uwzględniania opinii odmiennych niż własne. Rozwija szacunek do innych ludzi, grup społecznych, kultur i narodów. Przygotowuje do samodzielnego i niezależnego myślenia o wydarzeniach i procesach zachodzących w lokalnej społeczności, w kraju i na świecie. [...]

Wymagania ogólne nadają kierunek procesowi nauczania, a szczegółowe precyzują wiadomości i umiejętności, które uczeń powinien opanować na danym etapie. Sposób formułowania wymagań wskazuje, że nie chodzi tu o bierne przyswojenie pewnego zestawu informacji, ale o umiejętność funkcjonalnego ich wykorzystania do opisu i analizy życia publicznego, do rozwiązywania wybranych problemów oraz obywatelskiego działania w różnych formach dostępnych dla uczniów. [...]

Zapis wymagań szczegółowych sugeruje pewną kolejność ich omawiania ale jej nie rozstrzyga. Podstawę programową *wiedzy o społeczeństwie* na poszczególnych etapach można realizować według każdej autorskiej koncepcji pod warunkiem, że będzie spójna, logicznie uzasadniona i zostaną w niej uwzględnione wszystkie wymagania ogólne i szczegółowe. [...]”¹.

Autorski program nauczania wiedzy o społeczeństwie pt. *Obywatelstwo zobowiązuje*, charakteryzuje się następującymi właściwościami;

A. Umożliwia nauczycielom **pełną i spójną realizację podstawy programowej** kształcenia ogólnego dla szkół ponadgimnazjalnych, w zakresie obowiązujących treści nauczania, oraz celów kształcenia i wychowania. Nabyte na tym etapie wiadomości i umiejętności pozwalają uczniom z powodzeniem przystąpić do egzaminu maturalnego z przedmiotu *wiedza o społeczeństwie*, oraz kontynuować edukację na studiach wyższych z zakresu nauk społecznych i prawnych.

¹ A. Pacewicz, A. Waśkiewicz, *Komentarz do podstawy programowej przedmiotu wiedza o społeczeństwie*, www.men.gov.pl, s. 112-117

B. Przedstawiony w rozdziale II. CELE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA, szczegółowy wykaz **kompetencji społecznych i obywatelskich**, stanowi wytyczne do takiego kierowania pracą uczniów aby zbliżali się do urzeczywistnienia zobiektywizowanego, współczesnego wzorca osobowego młodego obywatela państwa demokratycznego.

C. **Treści nauczania** zostały ujęte w następujących głównych działach;

- Obywatel w życiu społecznym.
- Wymiary współczesnego społeczeństwa obywatelskiego.
- Obywatel w kręgu polityki.
- Obywatel w systemie politycznym Rzeczypospolitej Polskiej.
- Obywatel w systemie prawnym Rzeczypospolitej Polskiej.
- Wolności i prawa człowieka i obywatela.
- Stosunki międzynarodowe w procesie globalizacji.
- Obywatel Polski obywatelem Unii Europejskiej.

D. **Zakładane osiągnięcia ucznia** zostały opracowane bardzo szczegółowo i doprecyzowane użyciem czasowników operacyjnych, co powinno ułatwić nauczycielowi właściwe planowanie dydaktyczne.

E. W stosunku do podstawy programowej dodane zostały **innowacyjne treści nauczania**, będące zdaniem autora stosownym uzupełnieniem lub poszerzeniem obowiązkowych zagadnień. (Zaznaczone w treściach nauczania znakiem „+”).

F. W zakładanych osiągnięciach szczegółowych ucznia, wyeksponowano **ponad pięćset pojęć i terminów**, które uczeń powinien potrafić wyjaśnić i stosować, zgodnie z obowiązującą w naukach społecznych nomenklaturą pojęciową.

G. Zgodnie z przyzwoleniem zawartym w *Komentarzu do podstawy programowej*, **niektóre treści nauczania realizowane będą w kolejności zmienionej**, dostosowanej do koncepcji programu.

H. Szeroki zakres zadań przedstawionych do realizacji w formie aktywizujących metod nauczania, w szczególności takich jak projekt edukacyjny, portfolio czy webquest, stwarza warunki do **rozwijania zdolności i zainteresowań poszczególnych uczniów**.

I. Kluczową rolę we wdrażaniu programu *Obywatelstwo zobowiązuje*, powinien odegrać nauczyciel przedmiotu. Wymagany jest od niego wysoki poziom kompetencji dydaktyczno-wychowawczych, aby stosownie do przyjętych celów edukacyjnych, właściwie pełnił **rolę organizatora, przewodnika, mentora, instruktora, konsultanta itp. procesu kształcenia**.

J. Program jest przewidziany do realizacji w drugiej i trzeciej klasie liceum oraz technikum, począwszy od 2013 roku.

II. CELE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA

W nowej *Podstawie programowej* szczególny nacisk położono na kształcenie szeroko rozumianych **kompetencji społecznych i obywatelskich**, warunkujących sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie, a jednocześnie sprzyjających rozwojowi indywidualnemu i społecznemu uczniów. Kształcenie tych kompetencji nie powinno ograniczać się wyłącznie do lekcji przedmiotu *wiedza o społeczeństwie*. Ważną rolę w tym procesie muszą odgrywać różne formy zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych oraz oddziaływanie środowiska społecznego ucznia. Młody człowiek wkraczający w dorosłe życie

ma przede wszystkim wiedzieć, jak posługiwać się wiedzą i jak ją zdobywać. Powinien też posiadać umiejętności pozwalające mu sprawnie i efektywnie funkcjonować w społeczeństwie. Edukacja szkolna jest tylko etapem w życiu człowieka. Uczy się on przez całe życie i do tego powinna przygotować go szkoła. Z punktu widzenia społeczeństwa ważne jest natomiast, aby jego członkowie brali aktywny udział w życiu społecznym i angażowali się w działania i przedsięwzięcia z korzyścią dla jednostki i społeczeństwa, a o tym w dużej mierze decydują postawy obywatelskie, takie jak: zaangażowanie w działania obywatelskie, wrażliwość społeczna, odpowiedzialność, poczucie więzi, tolerancja.

Wysoki poziom kompetencji uczniów, wiąże się z lepszym przystosowaniem do warunków życia społecznego oraz większą elastycznością ich zachowań i postaw, w różnorodnych sytuacjach społecznych. Jednostka o wysokich kompetencjach społecznych i obywatelskich zyskuje poczucie bezpieczeństwa, łatwiej przystosowuje się do zmian społecznych, lepiej radzi sobie w różnych sytuacjach, a przede wszystkim staje się odpowiedzialna za własny rozwój i jest gotowa do podejmowania działań na rzecz innych.

Na czwartym etapie kształcenia, w zakresie rozszerzonym, głównymi zadaniami niniejszego programu nauczania, jest **rozwijanie kompetencji społecznych i obywatelskich, poprzez wzbogacanie wiedzy ucznia, rozwijanie jego umiejętności oraz kształtowanie i utrwalanie pożądanych społecznie postaw**. Zrealizowanie tych zadań jest możliwe poprzez osiągnięcie przedstawionych poniżej celów edukacyjnych.

1. Zdobywanie wiedzy

Układ i dobór treści programu służy nabyciu i pogłębieniu przez uczniów **wiedzy** o:

- zasadach, formach i regułach życia społecznego;
- konfliktach społecznych;
- kształtowaniu postaw;
- strukturze współczesnego społeczeństwa;
- historycznych i współczesnych formach organizacji społeczeństwa;
- narodzie, mniejszościach etnicznych i narodowych;
- wymiarach współczesnej kultury;
- współczesnych sporach światopoglądowych;
- kwalifikacjach i kompetencjach niezbędnych na współczesnym rynku pracy;
- społeczeństwie obywatelskim;
- uwarunkowaniach rozwoju kapitału społecznego w Polsce;
- formach udziału obywateli w życiu publicznym;
- funkcjonowaniu opinii publicznej;
- roli współczesnych mediów;
- zasadach i wartościach współczesnej demokracji;
- wymiarach polityki i kultury politycznej;
- współczesnych ideologiach i doktrynach politycznych;
- współczesnych partiach i systemach partyjnych;
- funkcjonowaniu instytucji państwa;
- współczesnych ustrojach politycznych;
- zagrożeniach dla współczesnej demokracji;
- Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i konstytucyjnych zasadach ustroju RP;
- funkcjonowaniu organów władzy państwowej i samorządowej;
- źródłach, rodzajach i zasadach prawa;
- konstytucyjnych zasadach organizacji i działania sądów;

- podstawach prawa cywilnego, karnego, administracyjnego;
- historycznym rozwoju praw człowieka;
- konstytucyjnych wolnościach i prawach człowieka i obywatela w RP;
- obowiązkach i cnotach obywatelskich;
- przejawach naruszania praw człowieka;
- światowym i europejskim systemie ochrony praw człowieka;
- współczesnych stosunkach międzynarodowych;
- procesach globalizacji;
- globalnych problemach współczesnego świata;
- systemach bezpieczeństwa i współpracy;
- procesach integracji europejskiej;
- polityce zagranicznej Polski;
- miejscu Polski w Unii Europejskiej.

2. Planowanie, organizowanie i ocenianie własnego rozwoju

Młody obywatel w ramach własnego rozwoju powinien charakteryzować się następującymi **umiejętnościami**:

- zdobywaniem wiedzy z różnych źródeł,
- uczeniem się od innych,
- odpowiedzialnym korzystaniem z przysługujących mu praw i wolności,
- stosowaniem przepisów prawa,
- posługiwaniem się nowoczesnymi technologiami,
- racjonalnym podejmowaniem ważnych życiowych decyzji,
- elastycznym reagowaniem na zmiany społeczne, gospodarcze i polityczne,
- przewidywaniem i ocenianiem skutków własnych działań,
- dokonywaniem adekwatnej samooceny.

Kompetencje te powinny uzupełniać następujące **postawy**, polegające na tym, że:

- afirmuje dorobek cywilizacyjny ludzkości,
- respektuje zasady ustrojowe Rzeczypospolitej Polskiej,
- jest świadomy swoich praw i obowiązków,
- godzi dobro i wolność własną z dobrem i wolnością innych,
- respektuje zobiektywizowane normy życia społecznego,
- czuje się współodpowiedzialny za rozwój naszego państwa,
- rzetelnie, uczciwie i efektywnie pracuje,
- rzetelnie wypełnia obowiązki i powinności obywatelskie,
- odpowiedzialnie pełni powierzone role społeczne,
- dąży do realizacji uniwersalnych wartości społeczeństwa obywatelskiego,
- jest otwarty na nowe doświadczenia,
- rozwija zainteresowania problematyką społeczną, ekonomiczną, polityczną, prawną,
- pogłębia tożsamość kulturową i narodową,
- pogłębia więzi z „małą ojczyzną”,
- świadomie realizuje cele życiowe,
- bierze odpowiedzialność za słowa i działania,
- stale się doskonali,
- wytrwale pokonuje trudności.

3. Skuteczne komunikowanie się

Młody obywatel, aby skutecznie komunikować się z innymi powinien osiąść następujące **umiejętności**, dzięki którym:

- korzysta z różnych źródeł wiedzy i informacji,
- wypowiada się w formach przyjętych w życiu publicznym,
- posługuje się stosowną terminologią naukową i adekwatnym słownictwem,
- konstruktywnie porozumiewa się w różnych środowiskach społecznych,
- wypowiada się zgodnie z zasadami języka polskiego,
- dzieli się z innymi wiedzą,
- logicznie argumentuje i uzasadnia,
- dzieli się z innymi doświadczeniem,
- wyjaśnia podstawowe przepisy prawa,
- korzysta ze zrozumieniem z instrukcji, poleceń, komunikatów itp.,
- zadaje trafne pytania,
- odpowiada precyzyjnie na pytania,
- poszukuje konsensusu i kompromisu,
- etycznie wykorzystuje metody wpływu społecznego,
- skutecznie broni się przed technikami manipulacyjnymi,
- aktywnie słucha innych.

Kompetencje te powinny uzupełniać następujące **postawy**, polegające na tym, że:

- okazuje szacunek i szanuje godność innych ludzi,
- jest asertywny,
- krzewi kulturę języka polskiego,
- szanuje odmienne poglądy,
- tworzy klimat wzajemnego zaufania,
- przejawia empatię,
- panuje nad własnymi emocjami.

4. Wykorzystanie i tworzenie informacji

Młody obywatel, aby efektywnie wykorzystywać i tworzyć informacje, powinien zdobyć następujące **umiejętności**, za pomocą których:

- posługuje się nowoczesnymi technologiami informacyjnymi,
- znajduje i wykorzystuje różne informacje na temat życia publicznego, dla pogłębiania wiedzy,
- czyta ze zrozumieniem teksty publicystyczne i popularnonaukowe,
- analizuje i interpretuje materiały źródłowe,
- wyjaśnia złożoność zjawisk społecznych, politycznych, ekonomicznych i kulturowych;
- uwzględnia perspektywę globalną w interpretacji tych zjawisk,
- opisuje przyczyny i skutki określonych wydarzeń,
- odróżniania informacji o faktach od opinii,
- dokonuje krytycznej analizy i interpretacji materiałów źródłowych oraz na ich podstawie wyciąga wnioski i formułuje oceny,
- wyraża i uzasadnia własne zdanie w wybranych sprawach w formie ustnej i pisemnej na różnych forach publicznych,
- przedstawia i uzasadnia poglądy odmienne od własnych,

- sporządza pisma do władz publicznych i instytucji,
- wyszukuje stosowne przepisy prawne,
- sporządza notatki,
- wypełnia druki urzędowe,
- gromadzi i wykorzystuje informacje potrzebne do zaplanowania dalszej nauki i kariery zawodowej.

Kompetencje te powinny uzupełniać następujące **postawy**, dzięki którym:

- jest otwarty na odmienne poglądy,
- bierze odpowiedzialność za swoje słowa,
- poszukuje prawdy,
- afirmuje dorobek współczesnej nauki.

5. Rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów

Młody obywatel, aby skutecznie rozpoznawać i rozwiązywać problemy powinien posiadać następujące **umiejętności**, za których pomocą:

- rozpoznaje problemy współczesnej cywilizacji w skali lokalnej, krajowej, europejskiej i globalnej oraz szuka ich rozwiązania,
- określa przyczyny i przewiduje skutki wybranych wydarzeń, problemów i procesów życia publicznego,
- obiektywnie ocenia zachodzące fakty i wydarzenia,
- analizuje motywy działań i wybory dokonywane przez uczestników życia publicznego,
- krytycznie analizuje różnorodne stanowiska uczestników życia publicznego,
- generuje pomysły, propozycje rozwiązań i działań w sytuacji problemowej,
- współdziała w zespole,
- wpływa na prawidłowy przebieg procesów decyzyjnych,
- właściwie rozwiązuje konflikty,
- stosuje procedury demokratyczne.

Kompetencje te powinny uzupełniać następujące **postawy**, które sprawiają, że:

- poszukuje prawdy,
- krytycznie postrzega rzeczywistość,
- przeciwstawia się patologiom społecznym,
- przeciwstawia się nietolerancji, stereotypom i uprzedzeniom,
- aktywnie współdziała na rzecz urzeczywistniania idei zrównoważonego rozwoju,
- szanuje wyniki demokratycznie podjętych decyzji i wyborów,
- jest wrażliwy na cierpienia i niedostatek ludzi oraz ich różnorodne potrzeby,
- wykazuje zachowania altruistyczne wobec oczekujących wsparcia i pomocy,
- szanuje odmienności innych kultur, religii oraz systemów wartości.

6. Efektywne współdziałanie w sprawach publicznych

Młody obywatel, aby efektywnie współdziałać w sprawach publicznych powinien mieć następujące **umiejętności**, za pomocą których:

- odpowiedzialnie korzysta z form demokracji bezpośredniej i przedstawicielskiej,
- dostrzega najważniejsze problemy życia społecznego oraz proponuje działania na rzecz ich rozwiązania,
- obiektywnie ocenia funkcjonowanie organów państwowych i samorządowych,

- analizuje i ocenia funkcjonowanie instytucji życia publicznego,
- podejmuje skuteczne działania w różnych instytucjach życia publicznego,
- wpływa na prawidłowy przebieg procesów decyzyjnych,
- sporządza pisma do władz publicznych i instytucji,
- organizuje działania o charakterze obywatelskim,
- współpracuje z innymi,
- opracowuje plany, programy, projekty przedsięwzięć prospołecznych (obywatelskich),
- interpretuje wyniki badań opinii publicznej,
- stosuje przepisy prawa,
- stosuje procedury demokratyczne.

Kompetencje te powinny uzupełniać następujące **postawy**, dzięki którym obywatel:

- szanuje zasady państwa demokratycznego,
- szanuje pracę i dorobek innych ludzi,
- odpowiedzialnie pełni powierzone role społeczne,
- przeciwstawia się nietolerancji, stereotypom i uprzedzeniom,
- szanuje wyniki demokratycznie podjętych decyzji i wyborów.

Obszerna lista kompetencji i postaw, jakie w wyniku szkolnej edukacji obywatelskiej powinni osiągnąć uczniowie, wiąże się z koniecznością zapewnienia im optymalnych możliwości rozwoju. Obowiązek taki nałożono na szkołę, która zgodnie z *Podstawą programową* powinna zapewnić m.in. takie warunki, by uczniowie:

- mieli dostęp do różnych źródeł informacji i różnych punktów widzenia;
- wykorzystywali zdobywane wiadomości i umiejętności obywatelskie w życiu codziennym;
- uczyli się planować i realizować uczniowskie projekty edukacyjne;
- brali udział w dyskusjach i debatach na forum klasy, szkoły i w innych sytuacjach społecznych;
- pracowali nad rozwiązywaniem wybranych problemów swego otoczenia i szerszych społeczności;
- mieli realny wpływ na wybrane obszary życia szkoły, m.in. w ramach samorządu uczniowskiego;
- brali udział w życiu społeczności lokalnej;
- nawiązywali kontakty i współpracowali z organizacjami społecznymi i instytucjami publicznymi;
- uczestniczyli w obywatelskich kampaniach i działaniach oraz korzystali z różnych form komunikowania się w sprawach publicznych;
- budowali swoje poczucie wartości i sprawstwa w życiu społecznym oraz zaufanie do innych.

III. TREŚCI KSZTAŁCENIA I PLANOWANE OSIĄGNIĘCIA SZCZEGÓŁOWE UCZNIÓW

Treści nauczania	Osiągnięcia szczegółowe ucznia
DZIAŁ I. <i>OBYWATEL W ŻYCIU SPOŁECZNYM</i>	
<i>1. Życie zbiorowe i jego reguły</i> <i>1.1. Formy życia społecznego</i> ▪ Formy życia społecznego.	Uczeń: • - wyjaśnia pojęcia: <i>społeczeństwo, zbiorowość, społeczność, wspólnota, norma społeczna, sankcja społeczna, instytucja</i>

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

1.2. Normy społeczne • Cechy norm społecznych. • Rodzaje norm społecznych. • Przykłady norm społecznych. • Wybrane sankcje społeczne. • Funkcje systemu normatywnego. 1.3. Instytucje społeczne • Rodzaje instytucji społecznych. • Formy współczesnych instytucji społecznych. • Cechy instytucji społecznych. • Funkcje wybranych instytucji społecznych. 1.4. Konflikty społeczne • Przyczyny i skutki anomii. • Przyczyny konfliktów społecznych. • Rodzaje konfliktów społecznych ze względu na zasięg. • Rodzaje konfliktów społecznych ze względu na podłoże. • Przykłady konfliktów społecznych i ich podłoże. • Style rozwiązywania konfliktów. • Zasady skutecznego negocjowania. • Funkcje mediatora. • Skutki konfliktów społecznych.	<i>społeczna, anomia, konflikt społeczny, negocjacje, mediacje, arbitraż, kompromis, konsensus;</i> • charakteryzuje wybrane formy życia społecznego; • podaje przykłady norm i instytucji społecznych; • charakteryzuje ich funkcje w życiu społecznym; • omawia cechy norm społecznych; • charakteryzuje rodzaje norm społecznych: ○ normy prawne, ○ normy moralne, ○ normy religijne, ○ normy obyczajowe, ○ normy zwyczajowe; • podaje przykłady norm społecznych; • podaje przykłady sankcji społecznych; • określa funkcje systemu normatywnego; • charakteryzuje rodzaje instytucji społecznych: ○ instytucje polityczne, ○ instytucje ekonomiczne, ○ instytucje kulturalne, ○ instytucje religijne, ○ instytucje socjalne, • wymienia formy współczesnych instytucji społecznych; • omawia cechy instytucji społecznych; • określa funkcje wybranych instytucji społecznych; • omawia przyczyny i skutki anomii; • podaje przyczyny konfliktów społecznych; • charakteryzuje rodzaje konfliktów społecznych ze względu na zasięg: • konflikt wewnętrzny, • konflikt interpersonalny, • konflikt wewnątrzgrupowy, • konflikt międzygrupowy, • konflikt międzynarodowy, • konflikt globalny; • charakteryzuje rodzaje konfliktów społecznych ze względu na podłoże: ○ konflikt relacji, ○ konflikt danych, ○ konflikt interesów, ○ konflikt strukturalny, ○ konflikt wartości; • omawia podłoże wybranych przykładów konfliktów społecznych;
--	---

	• charakteryzuje style rozwiązywania konfliktów: ○ współpraca, ○ kompromis, ○ walka, ○ unikanie, ○ uleganie; • wyjaśnia zasady skutecznego negocjowania; • określa funkcje mediatora; • omawia skutki konfliktów społecznych: • negatywne skutki konfliktów, • pozytywne skutki konfliktów.
2. Socjalizacja i kontrola społeczna 2.1. Postawy+ • Komponenty postaw.+ • Właściwości postaw.+ • Klasyfikacja postaw.+ • Funkcje postaw.+ • Zróżnicowanie postaw.+ • Zmiana postaw.+ 2.2. Wpływ społeczny+ • Powszechność sytuacji związanych z wpływem społecznym.+ • Reguły wpływu społecznego wg Roberta Cialdiniego.+ 2.3. Proces socjalizacji • Źródła socjalizacji. • Funkcje socjalizacyjne źródeł socjalizacji. • Modele socjalizacji. • Wymiary resocjalizacji. 2.4. Kontrola społeczna • Formy kontroli społecznej. • Przyczyny i skutki procesu stygmatyzacji społecznej.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>postawa, behawioryzm, konformizm, uleganie, identyfikacja, internalizacja, nonkonformizm, kontestacja, oportunizm, ambiwalencja, dysonans poznawczy, wpływ społeczny, socjotechnika, socjalizacja, resocjalizacja, kontrola społeczna, stygmatyzacja społeczna, dewiacja;</i> • opisuje komponenty postaw; • charakteryzuje właściwości postaw; • przedstawia klasyfikacje postaw; • określa funkcje postaw; • rozróżnia postawy i dokonuje ich krytycznej analizy; • omawia uwarunkowania procesu kształtowania i zmiany postaw; • podaje przykłady wpływu społecznego w różnych dziedzinach życia; • wyjaśnia reguły wpływu społecznego wg Roberta Cialdiniego; • wymienia źródła socjalizacji; • określa funkcje socjalizacyjne źródeł socjalizacji; • omawia modele socjalizacji; • omawia formy resocjalizacji; • przedstawia formy kontroli społecznej w życiu codziennym; • wyjaśnia na przykładach przyczyny i skutki procesu stygmatyzacji społecznej.
3. Grupa społeczna 3.1. Grupy społeczne • Uniwersalne cechy małych grup społecznych.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>grupa społeczna, grupa mała, grupa duża, grupa formalna, grupa nieformalna, grupa pierwotna, grupa wtórna, grupa zamknięta (ekskluzywna),</i>

• Charakterystyka wybranej małej grupy społecznej. • Rodzaje grup społecznych. • Przykłady grup społecznych. • Funkcje wskazanych grup społecznych. • Ocena funkcjonowania wskazanych grup społecznych. • Socjalizacyjne funkcje grup odniesienia pozytywnego i negatywnego. • Warunki efektywności grupy.+ 3.3. Rodzina współczesna • Cechy współczesnej rodziny. • Funkcje współczesnej rodziny. • Współczesne modele rodziny.	<i>grupa otwarta (inkluzywna), grupa celowa, grupa odniesienia, więź społeczna, status społeczny, prestiż społeczny, rola społeczna, interakcja społeczna;</i> • omawia uniwersalne cechy grup społecznych; • charakteryzuje wybraną małą grupę społeczną; • omawia na przykładach rodzaje grup społecznych: ○ kryterium wielkości: ▪ grupy małe, ▪ grupy duże, ○ kryterium sformalizowania: ▪ grupy formalne, ▪ grupy nieformalne, ○ kryterium więzi: ▪ grupy pierwotne, ▪ grupy wtórne, ○ kryterium członkostwa: ▪ grupy zamknięte (ekskluzywne), ▪ grupy otwarte (inkluzywne); • określa funkcje wskazanych grup społecznych; • ocenia funkcjonowanie wskazanych grup społecznych; • określa socjalizacyjne funkcje grup odniesienia pozytywnego i negatywnego; • określa warunki efektywnego działania wybranej grupy społecznej; • omawia cechy współczesnej rodziny; • określa funkcje współczesnej rodziny; • przedstawia współczesne modele rodziny; • wykazuje wpływ przynależności do różnych grup na kształtowanie się osobowości człowieka.
4. Struktura społeczna 4.1. Współczesne społeczeństwo • Cechy współczesnego społeczeństwa.+ 4.2. Struktura społeczeństwa • Koncepcje struktury społecznej. • Przyczyny różnicowania się społeczeństw. • Elementy struktury	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>społeczeństwo, zbiorowość, społeczność, stratyfikacja społeczna, pozycja społeczna, degradacja społeczna, wykluczenie społeczne, awans społeczny, struktura społeczna, klasa społeczna, warstwa społeczna;</i> • omawia cechy współczesnego społeczeństwa polskiego; • omawia koncepcje struktury społecznej; • wyjaśnia przyczyny różnicowania się

społecznej współczesnego polskiego społeczeństwa. • Wymiary nierówności społecznych w Polsce. • Ruchliwość społeczna pionowa. • Ruchliwość społeczna pozioma. 4.3. Wykluczenie społeczne • Przyczyny wykluczenia społecznego. • Skutki wykluczenia społecznego. • Formy przeciwdziałania zjawisku wykluczenia społecznego. 4.4. Problemy współczesnej młodzieży • Wybrane aspekty życia społecznego w Polsce.	społeczeństw; • przedstawia elementy struktury społecznej współczesnego polskiego społeczeństwa: ○ struktura warstwowa, ○ struktura zawodowa, ○ struktura demograficzna; • wyjaśnia uwarunkowania nierówności społecznych w Polsce; • wyjaśnia na przykładach uwarunkowania pionowej i poziomej ruchliwości społecznej; • wyjaśnia przyczyny wykluczenia społecznego; • opisuje skutki wykluczenia społecznego; • charakteryzuje formy przeciwdziałania zjawisku wykluczenia społecznego; • charakteryzuje wybrane aspekty życia społecznego w Polsce; • ocenia zmiany społeczne, jakie dokonały się w Polsce na przełomie XX i XXI wieku.
5. Zmiana społeczna 5.1. Teorie rozwoju społecznego • Teorie rozwoju społecznego. • Historyczne formy organizacji społeczeństwa. 5.2. Współczesne formy organizacji społeczeństwa • Współczesne formy organizacji społeczeństwa zachodniego. 5.3. Postawy w procesach zmian społecznych • Krytyczna analiza postaw. 5.4. Formy zmian społecznych • Przyczyny zmian społecznych. • Formy zmian społecznych. 5.5. Ruchy społeczne • Cechy ruchów społecznych. • Warunki tworzenia się ruchów społecznych.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>rozwój społeczny, społeczeństwo pierwotne, społeczeństwo tradycyjne, społeczeństwo przemysłowe, społeczeństwo postindustrialne, społeczeństwo otwarte, społeczeństwo konsumpcyjne, społeczeństwo masowe, społeczeństwo informacyjne, zmiana społeczna, wycofanie, bunt, innowacja, rewolucja, reforma, ruch społeczny, ekologizm, feminizm, względna deprywacja potrzeb;</i> • omawia teorie rozwoju społecznego; • charakteryzuje historyczne formy organizacji społeczeństwa: ○ społeczeństwo pierwotne, ○ społeczeństwo tradycyjne, ○ społeczeństwo przemysłowe (industrialne), ○ społeczeństwo postindustrialne; • charakteryzuje współczesne formy organizacji społeczeństwa zachodniego: ○ społeczeństwo otwarte, ○ społeczeństwo postindustrialne, ○ społeczeństwo konsumpcyjne, ○ społeczeństwo masowe, ○ społeczeństwo informacyjne; • dokonuje krytycznej analizy postaw:

• Cele i formy działania wybranych ruchów społecznych.	○ uczestnictwo, ○ konformizm, ○ wycofanie, ○ bunt, ○ innowacja; • wyjaśnia przyczyny zmian społecznych; • charakteryzuje formy zmian społecznych: ○ rewolucja, ○ reforma; • omawia cechy ruchów społecznych; • przedstawia warunki tworzenia się ruchów społecznych; • omawia cele i formy działania wybranych ruchów społecznych: ○ Solidarność, ○ Non-violence Mahatmy Gandhiego, ○ ruch praw obywatelskich Martina L. Kinga, ○ ruchy ekologiczne, ○ ruch emancypacji kobiet, ○ ruchy feministyczne.
6. Naród, ojczyzna i mniejszości narodowe 6.1. Koncepcje narodu • Koncepcja etniczno-kulturowa narodu. • Koncepcja polityczna narodu. • Czynniki narodotwórcze. • Czynniki sprzyjające zachowaniu tożsamości narodowej. 6.2. Mniejszości w Polsce • Struktura narodowościowa ludności Polski w XX i XXI wieku. • Zmiany w strukturze narodowościowej. • Charakterystyka mniejszości narodowych, etnicznych i grup imigrantów. • Status prawny mniejszości narodowych i etnicznych. • Procesy asymilacji mniejszości narodowych i etnicznych.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>naród, narodowość, ojczyzna, asymilacja kulturowa, mniejszość narodowa, mniejszość etniczna, imigranci, bezpaństwowiec (apatryda), diaspora, separatyzm, stereotyp, uprzedzenie, nietolerancja, ksenofobia, antysemityzm, holocaust, rasizm, szowinizm, kosmopolityzm, patriotyzm, nacjonalizm</i>; • przedstawia koncepcję etniczno-kulturową narodu; • przedstawia koncepcję polityczną narodu; • omawia czynniki narodotwórcze: ○ wspólne terytorium, ○ wspólny język, ○ więzy krwi, ○ wspólnota pochodzenia, ○ wspólna kultura, ○ stosunek do dziedzictwa narodowego, ○ symbole narodowe, ○ świadomość narodowa, ○ charakter narodowy; • rozróżnia mniejszości narodowe i etniczne; • wymienia mniejszości narodowe i etniczne żyjące obecnie w Polsce; • przedstawia różnice w strukturze narodowościowej ludności Polski w XX i XXI w.;

6.3. Postawy współczesnych Polaków wobec ojczyzny i narodu - Charakterystyka postaw współczesnych Polaków wobec ojczyzny i narodu. 6.4. Upředzenia i nietolerancja we współczesnym świecie - Postawy ksenofobiczne, antysemickie, rasistowskie i szowinistyczne w Polsce i na świecie.	- wyjaśnia przyczyny zmian w strukturze narodowościowej ludności Polski; - przedstawia prawa mniejszości narodowych i etnicznych żyjących w Polsce; - charakteryzuje wybrane mniejszości narodowe i etniczne żyjące w Polsce (liczebność, kultura, religia, region zamieszkania); - przedstawia status grup imigrantów żyjących w Polsce; - charakteryzuje postawy współczesnych Polaków wobec ojczyzny i narodu: - postawa patriotyczna, - postawa nacjonalistyczna, - postawa szowinistyczna, - postawa kosmopolityczna, - postawa ksenofobiczna; - podaje przykłady zachowań ksenofobicznych we współczesnej Polsce; - podaje przykłady zachowań antysemickich we współczesnej Polsce; - podaje przykłady zachowań rasistowskich we współczesnej Polsce; - wyjaśnia związki pomiędzy postawami antysemickimi i rasistowskimi a holocaustem; - podaje przykłady zachowań szowinistycznych we współczesnej Polsce; - wykazuje na przykładach szkodliwy wpływ stereotypów, uprzedzeń i nietolerancji; - uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się przejawom ksenofobii, antysemityzmu, rasizmu i szowinizmu; - wykazuje znaczenie więzi etnicznych, językowych i religijnych w życiu społeczeństw; - wyjaśnia, dlaczego we współczesnej demokracji tak dużą wagę przywiązuje się do zabezpieczenia praw mniejszości.
7. Procesy narodowościowe i społeczne we współczesnym świecie 7.1. Procesy integracji współczesnych narodów - Pojęcie integracji narodów. - Geneza integracji narodów w świecie zachodnim.	Uczeń: - wyjaśnia pojęcie: <i>integracja</i>; - przedstawia genezę integracji narodów w świecie zachodnim; - charakteryzuje formy i zakres integracji narodów w świecie zachodnim; - porównuje różne modele polityki wybranych państw wobec mniejszości narodowych i imigrantów;

• Formy i zakres integracji narodów w świecie zachodnim. 7.2. Status prawny mniejszości narodowych i imigrantów • Modele polityki wybranych państw wobec mniejszości narodowych i imigrantów. • Problemy integracyjne imigrantów z krajów pozaeuropejskich. • Status grup imigrantów w Polsce. 7.3. Konflikty społeczne i narodowościowe w świecie współczesnym • Przyczyny i skutki długotrwałych konfliktów między narodami. • Formy rozwiązywania konfliktów między narodami.	• wyjaśnia przyczyny trudności związanych z integracją imigrantów z krajów pozaeuropejskich; • dokonuje analizy i oceny sytuacji grup imigrantów w Polsce; • omawia na przykładach przyczyny długotrwałych konfliktów między narodami; • omawia przyczyny i skutki konfliktów społecznych w państwach pozaeuropejskich; • przedstawia formy rozwiązywania konfliktów między narodami.
DZIAŁ II. FUNKCJONOWANIE SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO	
8. Społeczeństwo obywatelskie 8.1. Obywatel i obywatelstwo • Sposoby nabywania i utraty obywatelstwa.+ • Sposoby nabywania obywatelstwa polskiego. • Procedura zrzeczenia się obywatelstwa polskiego. • Obywatelstwo a narodowość. 8.2. Koncepcje społeczeństwa obywatelskiego • Historyczne koncepcje społeczeństwa obywatelskiego. • Uniwersalne cechy społeczeństwa obywatelskiego. • Podmioty społeczeństwa obywatelskiego.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>obywatelstwo, społeczeństwo obywatelskie, kapitał społeczny, organizacja pozarządowa, fundacja stowarzyszenie, organizacja pożytku publicznego, nieposłuszeństwo obywatelskie, cnota, uczciwość, sprawiedliwość, rozwaga, odpowiedzialność, patriotyzm, tolerancja, ofiarność, odwaga cywilna, męstwo, roztropność, aktywność, solidarność, troska o dobro wspólne; wolontariat, wolontariusz;</i> • przedstawia sposoby nabywania i utraty obywatelstwa; • przedstawia sposoby nabywania obywatelstwa polskiego; • omawia procedurę zrzeczenia się obywatelstwa polskiego; • wyjaśnia, czym obywatelstwo różni się od narodowości; • przedstawia historyczne koncepcje społeczeństwa obywatelskiego; • omawia cechy społeczeństwa obywatelskiego;

8.3. Funkcjonowanie społeczeństwa obywatelskiego w Polsce • Zasady funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego. • Uwarunkowania rozwoju kapitału społecznego w Polsce. 8.4. Formy aktywności obywateli w życiu publicznym • Formy uczestnictwa obywateli w życiu publicznym. 8.5. Funkcjonowanie organizacji pozarządowych w Polsce • Rodzaje i przykłady organizacji pozarządowych w Polsce. • Formy działań organizacji pozarządowych. • Funkcje zrzeszania się w organizacjach pozarządowych. • Konstytucyjna wolność zrzeszania się w Polsce. • Status prawny stowarzyszeń, fundacji i organizacji pożytku publicznego w Polsce. • Statut stowarzyszenia. • Lokalne organizacje pozarządowe. 8.6. Cnoty obywatelskie • Konstytucyjne obowiązki obywateli RP. • Katalog najważniejszych cnót obywatelskich. • Wzór obywatela w państwie demokratycznym.+ • Negatywne skutki niepożądanych społecznie postaw i zachowań.+ 8.7. Nieposłuszeństwo obywatelskie	• wymienia podmioty społeczeństwa obywatelskiego; • wyjaśnia zasady funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego; • przedstawia uwarunkowania rozwoju kapitału społecznego w Polsce; • charakteryzuje formy uczestnictwa obywateli w życiu publicznym; • wymienia rodzaje i przykłady organizacji pozarządowych w Polsce; • określa formy działań organizacji pozarządowych; • określa funkcje zrzeszania się w organizacjach pozarządowych; • wyjaśnia, na czym polega konstytucyjna wolność zrzeszania się w Polsce; • przedstawia status prawny stowarzyszeń w Polsce; • przedstawia status prawny fundacji w Polsce; • przedstawia status prawny organizacji pożytku publicznego w Polsce; • charakteryzuje lokalne organizacje pozarządowe; • opracowuje według wzoru projekt statutu stowarzyszenia; • wykazuje znaczenie postaw i cnót obywatelskich w życiu społecznym; • wymienia konstytucyjne obowiązki obywateli RP; • wykazuje, że wywiązywanie się z obowiązków jest podstawą życia społecznego; • wymienia najważniejsze cnoty obywatelskie; • określa zakres odpowiedzialności obywatela; • wymienia formy troski o dobro wspólne; • określa formuły sprawiedliwości; • omawia wymiary solidarności; • wskazuje obszary i granice tolerancji; • wyjaśnia, jaką rolę we współczesnym państwie demokratycznym odgrywa tolerancja; • wymienia komponenty cnoty rozważi; • określa formy odwagi cywilnej; • omawia wymiary współczesnego patriotyzmu; • wykazuje, że cnoty obywatelskie są podstawą dobrego funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego;
--	---

• Warunki dopuszczalności obywatelskiego nieposłuszeństwa. • Formy obywatelskiego nieposłuszeństwa. • Historyczne i współczesne przykłady obywatelskiego nieposłuszeństwa. 8.8. Wolontariat młodzieżowy+ • Idea wolontariatu.+ • Rodzaje wolontariatu.+ • Formy działalności wolontariuszy.+ • Karta etyczna wolontariusza.+ • Prawa i obowiązki wolontariusza.+ • Szkolne Kluby Wolontariusza.+ • Wolontariat europejski.+ • Rozwój kompetencji społecznych i obywatelskich wolontariuszy.+	• charakteryzuje wzór obywatela w państwie demokratycznym; • wykazuje negatywne skutki niepożądanych społecznie postaw i zachowań; • omawia warunki dopuszczalności obywatelskiego nieposłuszeństwa; • określa formy obywatelskiego nieposłuszeństwa; • wymienia historyczne i współczesne przykłady obywatelskiego nieposłuszeństwa; • omawia dylematy towarzyszące inicjowaniu obywatelskiego nieposłuszeństwa. • przedstawia ideę wolontariatu; • omawia rodzaje wolontariatu; • określa formy działalności wolontariuszy; • wyjaśnia zasady etyczne obowiązujące wolontariusza; • omawia prawa i obowiązki wolontariusza; • przedstawia zasady funkcjonowania Szkolnych Klubów Wolontariusza; • omawia formy wolontariatu europejskiego; • podaje przykłady kompetencji społecznych i obywatelskich rozwijanych poprzez działalność wolontariacką.
9. Kultura i pluralizm kulturowy 9.1. Wymiary współczesnej kultury • Normatywne pojęcie kultury. • Opisowe pojęcie kultury. • Cechy kultury wysokiej, masowej, narodowej, ludowej. • Funkcje kultury.+ • Cechy kultury danej społeczności. 9.2. Religia a dziedzictwo narodowe w Polsce • Znaczenie religii dla rozwoju polskiej kultury. • Cechy i formy religijności współczesnych Polaków. 9.3. Kontrkultura w życiu społecznym • Pojęcie kontrkultury. • Funkcje kontrkultury.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>kultura, kultura wysoka, kultura masowa, kultura narodowa, kultura ludowa, kontrkultura, pluralizm kulturowy, etnocentryzm kulturowy, relatywizm kulturowy, subkultura młodzieżowa;</i> • rozróżnia normatywne i opisowe pojęcie kultury; • omawia cechy kultury: wysokiej, masowej, narodowej i ludowej; • określa funkcje kultury; • omawia cechy kultury wskazanej społeczności; • wykazuje znaczenie religii dla rozwoju polskiej kultury; • przedstawia cechy i formy religijności współczesnych Polaków; • określa funkcje kontrkultury; • ocenia wpływ kontrkultury na życie społeczne; • wyjaśnia genezę pluralizmu kulturowego współczesnych społeczeństw; • określa formy urzeczywistniania

9.4. Pluralizm kulturowy • Pojęcie pluralizmu kulturowego, etnocentryzmu kulturowego i relatywizmu kulturowego. • Geneza pluralizmu kulturowego współczesnych społeczeństw. • Formy urzeczywistniania i konsekwencje pluralizmu kulturowego. 9.5. Wymiary tolerancji • Tolerancja a akceptacja w życiu społecznym. • Znaczenie tolerancji i akceptacji dla życia społecznego. 9.6. Współczesne subkultury młodzieżowe • Cechy subkultur młodzieżowych.+ • Funkcje subkultur młodzieżowych.+ • Przykłady subkultur w Polsce i Europie. • Charakterystyka wybranych subkultur młodzieżowych w Polsce.	i konsekwencje pluralizmu kulturowego; • porównuje etnocentryzm i relatywizm kulturowy; • odróżnia tolerancję od akceptacji; • wykazuje znaczenie tolerancji i akceptacji dla życia społecznego; • omawia cechy subkultur młodzieżowych; • określa funkcje subkultur młodzieżowych; • podaje przykłady subkultur w Polsce i Europie; • charakteryzuje wybrane subkultury młodzieżowe w Polsce: ○ blokery, ○ dresiarze, ○ hiphopowcy, ○ emo; • ocenia wpływ subkultur na współczesną kulturę polskiego społeczeństwa.
10. Współczesne spory światopoglądowe 10.1. Dylematy moralne • Badania genetyczne. • Aborcja i eutanazja. • Kara śmierci. • Mniejszości seksualne. • Równouprawnienie kobiet.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>światopogląd, aborcja, eutanazja</i>; • rozpatruje argumenty przemawiające za swobodą prowadzenia badań genetycznych oraz ich prawnym zakazem; • rozważa racje stron sporu o dopuszczalność aborcji i eutanazji; • uzasadnia traktowanie kary jako zapłaty lub jako sposobu resocjalizacji; • rozważa argumenty i kontrargumenty sporu o przyznanie mniejszościom seksualnym takich samych praw, jakie mają osoby heteroseksualne; • rozpatruje racje stron sporu o kwestię równouprawnienia kobiet;

	• zajmuje własne stanowisko w przedmiotach sporów światopoglądowych.
11. Opinia publiczna 11.1. Funkcjonowanie opinii publicznej • Pojęcie opinii publicznej. • Cechy opinii publicznej. • Czynniki kształtujące opinię publiczną. • Funkcje opinii publicznej.+ • Formy wyrażania opinii publicznej. • Opinia publiczna a decyzje polityczne. 11.2. Badanie opinii publicznej • Ośrodki badania opinii publicznej w Polsce i na świecie.+ • Formy badania opinii publicznej. • Wyniki badania opinii publicznej. 11.3. Kampanie społeczne w Polsce • Cechy kampanii społecznej.+ • Przykłady kampanii społecznych. • Analiza kampanii społecznej. • Marketing społeczny.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>opinia publiczna, marketing społeczny, marketing polityczny, sondaż;</i> • wyjaśnia, jak kształtuje się opinia publiczna i jakie są sposoby jej wyrażania; • omawia cechy opinii publicznej; • wymienia czynniki kształtujące opinię publiczną; • określa funkcje opinii publicznej; • przedstawia formy badania opinii publicznej; • wymienia formy wyrażania opinii publicznej; • przedstawia przykłady zależności decyzji politycznych od opinii publicznej; • wymienia ośrodki badania opinii publicznej w Polsce i na świecie (nazwa, zadania); • odczytuje i interpretuje wyniki badania opinii publicznej; • przeprowadza minisondaż opinii publicznej na wskazany temat i interpretuje jego wyniki; • omawia cechy kampanii społecznej; • podaje przykłady kampanii społecznych; • analizuje przebieg wybranej kampanii społecznej i ocenia jej efektywność; • opracowuje i realizuje program kampanii społecznej na rzecz rozwiązywania wybranych lokalnych problemów, adresowanej do mieszkańców gminy.
12. Środki masowego przekazu 12.1. Funkcjonowanie mediów • Funkcje mediów w państwach demokratycznych i niedemokratycznych. • Prawne uwarunkowania niezależności i pluralizmu mediów w Polsce. • Formy ograniczania niezależności mediów. • Skutki ograniczania niezależności mediów. 12.2. Etyka dziennikarska	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>mass media, cenzura prewencyjna, cenzura represyjna, wpływ społeczny, reklama, propaganda, informacja, felieton, reportaż, komentarz, wywiad, sprawozdanie, komunikat;</i> • określa funkcje mediów w państwie demokratycznym, totalitarnym i autorytarnym; • określa prawne uwarunkowania niezależności i pluralizmu mediów w Polsce; • przedstawia formy ograniczania niezależności mediów; • omawia skutki ograniczania niezależności mediów;

• Zasady etyki dziennikarskiej. • Kontrowersyjne działania mediów. • Zadania Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji.+ • Funkcjonowanie Rady Etyki Mediów.+ • Formy urzeczywistniania wolności słowa. • Przypadki przekraczania granic wolności słowa. 12.3. W świecie mediów • Media w Polsce i na świecie. • Charakterystyka prasy. • Analiza przekazów medialnych. • Zasoby Internetu.	• wyjaśnia zasady etyki dziennikarskiej; • podaje przykłady kontrowersyjnych działań dziennikarzy i mediów; • wymienia zadania Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji; • przedstawia funkcjonowanie Rady Etyki Mediów; • przedstawia formy urzeczywistniania wolności słowa; • omawia przypadki przekraczania granic wolności słowa; • charakteryzuje najważniejsze media w Polsce i na świecie (odbiorcy, zasięg, forma przekazu, orientacja ideologiczna, typ własności); • charakteryzuje prasę wysokonakładową i ocenia jej rolę w debacie publicznej; • krytycznie analizuje przekazy medialne, oceniając ich postawy (bezstronność, stronniczość) i odróżniając informacje od komentarzy; • przedstawia korzyści i zagrożenia wynikające z korzystania z zasobów Internetu.
13. Edukacja w XXI wieku 13.1. Społeczeństwo informacyjne+ • Cechy społeczeństwa informacyjnego.+ • Funkcje społeczeństwa informacyjnego.+ • Rozwój społeczeństwa informacyjnego.+ • Strategia rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce.+ • Cechy komunikacji.+ • Formy komunikacji.+ • Rola mediów w społeczeństwie informacyjnym.+ • Teleinformatyka w życiu codziennym.+ • Wyzwania i problemy o charakterze prawnym, politycznym, edukacyjno-kulturowym, etycznym, ekonomiczno-społecznym,	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>społeczeństwo informacyjne, analfabetyzm komputerowy, cyfrowe wykluczenie, netykieta, cyberprzestępczość, cyberterrorizm, edukacja formalna, edukacja nieformalna</i>; • omawia cechy społeczeństwa informacyjnego; • określa funkcje społeczeństwa informacyjnego; • przedstawia uwarunkowania rozwoju społeczeństwa informacyjnego; • omawia strategię rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce; • omawia cechy komunikacji; • przedstawia formy komunikacji; • określa rolę mediów w społeczeństwie informacyjnym; • prezentuje wykorzystanie teleinformatyki w życiu codziennym; • wymienia typy i rodzaje cyberprzestępczości; • przedstawia skutki piractwa dóbr informacyjnych dla państwa, twórców i nabywców; • wymienia zalety i wady korzystania przez

psychologicznym.+ 13.2. Polityka oświatowa w Polsce • Funkcje współczesnej szkoły. • Wymiary współczesnej edukacji nieformalnej. • Formy działań podejmowanych na rzecz zwiększania równości szans w dostępie do edukacji. • Polityka oświatową władz państwowych i samorządowych, a potrzeby współczesnego rynku pracy. 13.3. Kwalifikacje i kompetencje wymagane na współczesnym rynku pracy • Formy podnoszenia kwalifikacji zawodowych w Polsce. • Formy zmian kwalifikacji zawodowych w Polsce. • Umiejętności i postawy wymagane na współczesnym rynku pracy.+ • Formy uczenia się przez całe życie.	młodzież z technik wirtualnej rzeczywistości; • wymienia korzyści i zagrożenia z globalnej sieci dla rozwoju gospodarki; • określa funkcje współczesnej szkoły; • przedstawia wymiary współczesnej edukacji nieformalnej; • określa formy działań podejmowanych na rzecz zwiększania równości szans w dostępie do edukacji przez: ○ organy władzy państwowej, ○ organy władzy samorządowej, ○ organizacje pozarządowe; • omawia na przykładach rozbieżności pomiędzy polityką oświatową władz państwowych i samorządowych a potrzebami współczesnego rynku pracy; • charakteryzuje formy podnoszenia kwalifikacji zawodowych w Polsce; • charakteryzuje formy zmiany kwalifikacji zawodowych w Polsce; • wymienia umiejętności i postawy wymagane na współczesnym rynku pracy; • wykazuje znaczenie uczenia się przez całe życie jako warunku rozwoju zawodowego.
DZIAŁ III. OBYWATEL W KRĘGU POLITYKI	
14. Demokracja – zasady i procedury 14.1. Wartości i zasady współczesnej demokracji • Uniwersalne wartości współczesnej demokracji. • Funkcje wartości.+ • Zasady współczesnej demokracji.+ 14.2. Kształtowanie się systemu demokratycznego • Pojęcie demokracji. • Historyczne formy demokracji.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>demokracja, wolność, równość, sprawiedliwość, suwerenność narodu, państwo prawa, pluralizm, wybory, referendum, inicjatywa ludowa, weto ludowe, plebiscyt;</i> • wymienia uniwersalne wartości współczesnej demokracji; • określa funkcje wartości; • wyjaśnia zasady współczesnej demokracji: ○ zasada suwerenności narodu, ○ zasada państwa prawa i konstytucjonalizmu, ○ zasada podziału władzy, ○ zasada pluralizmu;

• Etapy rozwoju współczesnej demokracji. • Polskie tradycje demokratyczne. 14.3. Demokratyczne wybory i referenda • Zasady prawa wyborczego. • Funkcje demokratycznych wyborów. • Rodzaje referendów. • Podmioty upoważnione do zarządzenia referendum. • Funkcje referendów. • Cele marketingu politycznego.+ • Formy komunikacji z wyborcą.+ 14.4. Zagrożenia dla demokracji • Łamanie zasad i procedur demokratycznych w życiu publicznym.	• podaje różne sposoby rozumienia wolności, równości, sprawiedliwości; • omawia historyczne formy demokracji; • przedstawia etapy rozwoju współczesnej demokracji; • opisuje polskie tradycje demokratyczne; • wyjaśnia zasady prawa wyborczego; • określa funkcje demokratycznych wyborów; • wymienia rodzaje referendów; • wymienia podmioty upoważnione do zarządzenia referendum; • określa funkcje referendów; • wymienia cele marketingu politycznego; • omawia formy komunikacji z wyborcą; • określa efekty udanego marketingu wyborczego; • rozpoznaje formy zagrożeń dla demokracji – w państwie, społeczności lokalnej i życiu szkoły.
15. Polityka, ideologie, doktryny i programy polityczne 15.1. Polityka • Pojęcie polityki. • Uwarunkowania skuteczności działań politycznych.+ • Funkcje polityki.+ • Wartości polityczne.+ • Funkcje wartości politycznych.+ • Wymiary współczesnego życia politycznego.+ 15.2. Polityczne procesy decyzyjne+ • Pojęcie procesu decyzyjnego.+ • Cechy procesu decyzyjnego.+ • Model racjonalnego procesu decyzyjnego.+ • Typologia ośrodków decyzyjnych.+	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>polityka, działanie polityczne, proces decyzyjny, wartości polityczne, władza polityczna, kultura polityczna, konflikt polityczny, konflikt wartości, konflikt interesów, debata publiczna, ideologia, doktryna, komunizm, nazizm, chrześcijańska demokracja, konserwatyzm, liberalizm, nacjonalizm, socjaldemokracja, socjalizm, lewica, centrum, prawica, solidaryzm społeczny, personalizizm chrześcijański, interwencjonizm państwowy, subsydiarność (pomocniczość), społeczna gospodarka rynkowa, indywidualizm, sprawiedliwość społeczna, marketing polityczny, alienacja polityczna;</i> • przedstawia uwarunkowania skuteczności działań politycznych; • określa funkcje polityki; • wymienia wartości polityczne; • określa funkcje wartości politycznych; • przedstawia wymiary współczesnego życia politycznego; • omawia cechy procesu decyzyjnego; • prezentuje model racjonalnego procesu decyzyjnego;

• Kryteria optymalizacji decyzji politycznych.+ 15.3. Władza polityczna+ • Pojęcie władzy i władzy politycznej.+ • Funkcje władzy politycznej.+ • Sprawowanie władzy politycznej.+ • Środki sprawowania władzy politycznej.+ 15.4. Konflikty polityczne+ • Pojęcie konfliktu politycznego.+ • Geneza konfliktów politycznych.+ • Strony konfliktów politycznych.+ • Metody rozstrzygania konfliktów.+ • Negatywne i pozytywne skutki konfliktów politycznych.+ 15.5. Kultura polityczna obywateli Rzeczypospolitej Polskiej • Komponenty kultury politycznej. • Funkcje kultury politycznej. • Analiza i ocena kultury politycznej obywateli RP. 15.6. Debaty publiczne w Polsce • Polskie spory polityczne. 15.7. Oblicza totalitaryzmów • Założenia i historyczne przykłady ideologii totalitarnych. 15.8. Współczesna myśl polityczna • Ideologia a doktryna polityczna. • Klasyfikacja doktryn politycznych. • Współczesne doktryny polityczne.	• przedstawia typologie ośrodków decyzyjnych; • omawia kryteria optymalizacji decyzji politycznych; • określa funkcje władzy politycznej; • charakteryzuje sprawowanie władzy politycznej; • wymienia środki sprawowania władzy politycznej; • wyjaśnia genezę konfliktów politycznych; • wymienia strony konfliktów politycznych; • omawia metody rozstrzygania konfliktów; • omawia negatywne i pozytywne skutki konfliktów politycznych; • omawia komponenty kultury politycznej: ○ komponent poznawczy, ○ komponent aksjologiczny, ○ komponent oceny, ○ komponent behawioralny; • określa funkcje kultury politycznej; • dokonuje analizy i oceny poziomu kultury politycznej obywateli RP z uwzględnieniem: ○ poziomu zaangażowania politycznego, ○ standardów zachowań politycznych w społeczeństwie obywatelskim, ○ form komunikacji politycznej, ○ poziomu partycypacji w działaniach i wydarzeniach politycznych, ○ rodzajów, natężenia oraz sposobów i skuteczności rozwiązywania konfliktów politycznych; • analizuje wybrane konflikty wartości i interesów ujawniające się w debacie publicznej w Polsce; • opisuje przebieg debaty publicznej na wybrany temat; • sporządza katalog konfliktów wartości interesów występujących w debacie publicznej; • przedstawia założenia ideologii totalitarnych na wybranych przykładach; • omawia relacje między ideologią, doktryną polityczną a programem politycznym; • przedstawia klasyfikację doktryn politycznych; • przedstawia założenia wybranych współczesnych doktryn politycznych: ○ chrześcijańska demokracja, ○ konserwatyzm,
--	--

15.9. Formy kampanii wyborczych • Marketing polityczny. • Analiza programów wyborczych.	○ liberalizm, ○ nacjonalizm, ○ socjaldemokracja, ○ socjalizm; • wykazuje znaczenie ideologii w życiu publicznym; • przedstawia najważniejsze strategie marketingu politycznego; • przedstawia formy wywierania wpływu na wyborców przez komitety wyborcze polskich partii politycznych; • dokonuje analizy porównawczej programów wyborczych partii uczestniczących w wyborach parlamentarnych w Polsce.
16. Systemy partyjne 16.1. Współczesne partie polityczne+ • Cechy partii politycznych.+ • Geneza partii politycznych.+ • Status prawny partii politycznych w Polsce.+ • Główne rodziny programowe partii politycznych.+ 16.2. Systemy partyjne • Systemy partyjne. • Funkcje systemu partyjnego. • System partyjny III RP.+ 16.3. Funkcjonowanie partii politycznych • Funkcje partii politycznych w państwach demokratycznych i niedemokratycznych. 16.4. System partyjny Stanów Zjednoczonych • System partyjny Stanów Zjednoczonych. 16.5. Ordynacje wyborcze • Zasady ordynacji większościowej i proporcjonalnej. 16.6. Grupy interesu+	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>partia polityczna, pluralizm polityczny, system partyjny, system monopartyjny, system dwupartyjny, system wielopartyjny, partia hegemoniczna, program polityczny, ordynacja większościowa, ordynacja proporcjonalna, grupa interesu;</i> • omawia cechy partii politycznych; • wyjaśnia genezę partii politycznych; • omawia status prawny partii politycznych w Polsce; • wymienia główne rodziny programowe partii politycznych: ○ partie konserwatywne, ○ partie chrześcijańsko-demokratyczne, ○ partie liberalne, ○ partie socjalistyczne i socjaldemokratyczne, ○ partie komunistyczne, ○ partie chłopskie, ○ partie etniczne i regionalne, ○ partie nacjonalistyczne, ○ partie ekologiczne; • podaje zalety i wady systemów: monopartyjnego, dwupartyjnego i wielopartyjnego; • określa funkcje systemu partyjnego; • charakteryzuje system partyjny III RP; • określa funkcje partii politycznych w państwach demokratycznych; • określa funkcje partii politycznych w państwach niedemokratycznych; • charakteryzuje system partyjny Stanów

• Klasyfikacja interesów.+ • Cechy grup interesu.+ • Rodzaje grup interesu.+ • Funkcjonowanie grup interesu.+	Zjednoczonych; • wyjaśnia zasady ordynacji większościowej i proporcjonalnej; • wymienia zalety i wady ordynacji większościowej i proporcjonalnej; • przedstawia klasyfikację interesów; • omawia cechy grup interesu; • wymienia rodzaje i przykłady grup interesu: ○ zrzeszeniowe, ○ instytucjonalne, ○ niezrzeszeniowe, ○ anomalne; • omawia funkcjonowanie grup interesu na wybranych przykładach.
17. Instytucja państwa 17.1. Państwo • Cechy państwa.+ • Cele państwa.+ • Funkcje państwa.+ • Naród a państwo. 17.2. Władza państwowa • Pojęcie władzy państwowej.+ • Cechy wyróżniające władzę państwową.+ • Legitymizacja władzy państwowej. 17.3. Geneza państwa • Teorie genezy państwa. 17.4. Współczesne formy państw+ • Rodzaje państw.+	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>państwo, władza państwowa, legitymizacja władzy, suwerenność wewnętrzna, suwerenność zewnętrzna, forma rządów, reżim polityczny, ustrój terytorialny;</i> • wymienia cechy państwa; • wymienia cele państwa; • określa funkcje państwa; • wyjaśnia na przykładach relacje między narodem a państwem; • omawia cechy wyróżniające władzę państwową; • omawia formy legitymizacji władzy państwowej: ○ panowanie legitymizowane tradycyjnie, ○ panowanie legitymizowane charyzmatycznie, ○ panowanie legitymizowane legalnie; • opisuje teorie genezy państwa: ○ teoria naturalna, ○ teoria teistyczna, ○ teoria umowy społecznej, ○ teoria podboju i przemocy, ○ teoria marksistowska, ○ teoria patriarchalna, ○ teoria patrymonialna; • rozróżnia suwerenność zewnętrzną od suwerenności wewnętrznej; • przedstawia podział państw: ○ ze względu na formę rządów; ○ ze względu na reżim polityczny; ○ ze względu na ustrój terytorialny.

18. Modele ustrojowe państw demokratycznych 18.1. Państwo demokratyczne • Modele ustrojowe państw demokratycznych. • Współczesne ustroje polityczne. • Formy odpowiedzialności władzy państwowej. • Państwo a kościoły.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>ustrój polityczny, system rządów, parlamentaryzm, odpowiedzialność konstytucyjna, odpowiedzialność polityczna, konkordat</i>; • charakteryzuje modele ustrojowe państw demokratycznych: ○ system parlamentarny: ▪ parlamentarno-gabinetowy, ▪ gabinetowo-parlamentarny, ○ system prezydencki, ○ system półprezydencki, ○ system kanclerski, ○ system parlamentarno-komitetowy; • charakteryzuje ustroje polityczne: Niemiec, Wielkiej Brytanii, Francji, Stanów Zjednoczonych, Szwajcarii, Włoch i Rosji: ○ konstytucja, ○ zasady ustroju, ○ system organów państwowych, ○ system partyjny, ○ podział terytorialno-administracyjny; • wyjaśnia zasadę odpowiedzialności konstytucyjnej; • wyjaśnia zasadę odpowiedzialności politycznej; • opisuje współczesne modele stosunków państwo – kościół; • omawia relacje pomiędzy państwem a Kościołem katolickim w RP.
19. Władza ustawodawcza w państwie demokratycznym 19.1. Funkcjonowanie władzy ustawodawczej • Funkcje parlamentów w państwach demokratycznych. • Formy immunitetu parlamentarnego. • Proces ustawodawczy w parlamencie. • Koalicja a opozycja parlamentarna.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>immunitet formalny, immunitet materialny, sesja plenarna, komisja parlamentarna, kworum, proces ustawodawczy, promulgacja, interpelacja, zapytanie poselskie, koalicja rządowa, opozycja parlamentarna</i>; • wymienia i ilustruje przykładami funkcje władzy ustawodawczej; • omawia główne funkcje izb parlamentów w wybranych państwach; • podaje przykłady państw z parlamentem jednoizbowym; • ocenia zasadność immunitetu parlamentarnego; • wyjaśnia różne formy immunitetu parlamentarnego;

	• przedstawia etapy procesu ustawodawczego; • przedstawia mechanizm tworzenia koalicji rządowej; • wyjaśnia rolę opozycji parlamentarnej.
20. Władza wykonawcza w państwie demokratycznym 20.1. Funkcjonowanie władzy wykonawczej • Kompetencje głów państw. • Kompetencje rządów.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>monarcha, prezydent</i>; • wyjaśnia, jaką rolę we współczesnych państwach pełni głowa państwa; • podaje przykłady urzędujących głów państw (monarchów i prezydentów); • omawia kompetencje głów państw; • omawia kompetencje rządu w państwie demokratycznym; • charakteryzuje relacje między rządem a głową państwa.
21. Współczesna demokracja w Polsce i na świecie – problemy i zagrożenia 21.1. Polityka społeczna w Polsce • Funkcje, cele i instrumenty polityki społecznej. • Dziedziny polityki społecznej. • Podmioty polityki społecznej. • Modele polityki społecznej. • Formy zabezpieczenia społecznego. 21.2. Zagrożenia dla współczesnej demokracji • Populizm a demagogia. • Rodzaje i przykłady patologii władzy. • Konsekwencje patologii władzy dla życia publicznego. 21.3. W poszukiwaniu elektoratu • Postawy obywateli w życiu politycznym. • Formy zwiększania poziomu partycypacji politycznej obywateli. 21.4. Ruchy obywatelskie	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>polityka społeczna, polityka socjalna, zabezpieczenie społeczne, populizm, demagogia, korupcja, nepotyzm, klientelizm, oligarchizacja partii, partycypacja polityczna, alienacja, elektorat</i>; • omawia problemy polityki bezpieczeństwa socjalnego; • określa funkcje, cele i instrumenty polityki społecznej; • omawia dziedziny polityki społecznej; • wymienia podmioty polityki społecznej; • omawia modele polityki społecznej; • przedstawia formy zabezpieczenia społecznego; • rozróżnia populizm od demagogii; • wyjaśnia, dlaczego populisci i demagodzy stanowią zagrożenie dla demokracji; • omawia rodzaje patologii władzy; • przedstawia przykłady patologii władzy; • wykazuje negatywne konsekwencje patologii władzy dla życia publicznego; • charakteryzuje postawy obywateli w życiu politycznym; • wyjaśnia przyczyny małego zaangażowania obywateli w życie polityczne; • omawia sposoby zwiększania poziomu partycypacji politycznej obywateli; • ocenia sposoby walki partii politycznych o elektorat według standardów demokracji; • wymienia formy ruchów obywatelskich;

w społeczeństwie obywatelskim • Formy ruchów obywatelskich. • Funkcje ruchów obywatelskich.	• wyjaśnia, jaką rolę w państwie demokratycznym pełnią ruchy obywatelskiego sprzeciwu i emancypacji; • wyjaśnia przyczyny utraty zaufania obywateli do demokracji przedstawicielskiej i wskazuje konsekwencje tego zjawiska.
DZIAŁ IV. OBYWATEL W SYSTEMIE POLITYCZNYM RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ	
22. Konstytucja RP 22.1. Konstytucja+ • Pojęcie konstytucji.+ • Rodzaje konstytucji.+ • Cechy szczególne konstytucji.+ • Funkcje konstytucji.+ • Systematyka Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.+ 22.2. Konstytucyjne zasady ustroju Rzeczypospolitej Polskiej • Najważniejsze zmiany ustroju Polski w latach 1989–1997.+ • Konstytucyjne zasady ustroju Rzeczypospolitej Polskiej. • Suwerenność narodu. • Suwerenność państwa. • Prawo międzynarodowe a prawo Rzeczypospolitej Polskiej.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>konstytucja, preambuła, zasady ustroju, suwerenność narodu, suwerenność państwa, republika, państwo prawa, sprawiedliwość społeczna, państwo unitarne, decentralizacja władzy, społeczna gospodarka rynkowa, pomocniczość (subsydiarność),</i> • wyjaśnia pojęcie konstytucji: ○ w znaczeniu materialnym (faktycznym), ○ w znaczeniu formalnym (prawniczym); • charakteryzuje rodzaje konstytucji: ○ ze względu na kryterium relacji między rzeczywistym ustrojem państwa a tekstem konstytucji: ▪ konstytucje rzeczywiste, ▪ konstytucje fikcyjne, ○ ze względu na zakres regulacji, który obejmuje konstytucja: ▪ konstytucje pełne, ▪ konstytucje niepełne, ○ ze względu na tryb zmiany konstytucji: ▪ konstytucje sztywne, ▪ konstytucje elastyczne (giętkie), • omawia cechy szczególne konstytucji: ○ szczególna treść konstytucji, ○ szczególna forma konstytucji, ○ szczególna moc prawna konstytucji, ○ specjalny tryb jej uchwalania i zmiany; • określa funkcje konstytucji: ○ funkcja prawna (jurydyczna, normatywna), ○ funkcja programowa (dynamizująca), ○ funkcja stabilizująca (petryfikacyjna),

	○ funkcja integracyjna, ○ funkcja organizatorska (organizacyjna), ○ funkcja wychowawcza, • przedstawia systematykę Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., • omawia najważniejsze zmiany ustroju Polski w latach 1989–1997, • wyjaśnia konstytucyjne zasady ustroju Rzeczypospolitej Polskiej: ○ zasada suwerenności (zwierzchnictwa) narodu, ○ zasada niepodległości i suwerenności RP, ○ zasada republikańskiej formy państwa, ○ zasada demokratycznego państwa prawnego, ○ zasada unitarnej formy państwa, ○ zasada podziału władzy i równowagi władz, ○ zasada reprezentacji politycznej (przedstawicielstwa), ○ zasada społeczeństwa obywatelskiego, ○ zasada społecznej gospodarki rynkowej, ○ zasada przyrodzonej godności człowieka, ○ zasada decentralizacji władzy publicznej i samorządu; ○ zasada niezależności i współdziałania państwa i kościołów oraz innych związków wyznaniowych, ○ zasada pomocniczości (subsydiarności); • określa formy urzeczywistniania konstytucyjnych zasad ustroju RP; • rozróżnia suwerenność narodu od suwerenności państwa; • wyjaśnia relację między prawem międzynarodowym (w tym unijnym) a prawem RP;
23. Parlament RP 23.1. Wybory i organizacja Sejmu i Senatu+ • Pozycja ustrojowa Sejmu i Senatu.+	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>wybory, elektorat, ordynacja wyborcza, kampania wyborcza, cisza wyborcza, czynne prawo wyborcze, bierne prawo wyborcze, zasada powszechności praw wyborczych, zasada równości praw wyborczych,</i>

• System wyborczy do Sejmu i Senatu.+ • Funkcje wyborów parlamentarnych.+ • Status prawny posłów i senatorów.+ • Podstawowe uprawnienia i obowiązki posłów i senatorów.+ • Organy wewnętrzne Sejmu i Senatu.+ • Zasady działania Sejmu i Senatu.+ 23.2. Kompetencje Sejmu i Senatu • Funkcje parlamentu. • Techniki decyzyjne. • Tryb uchwalania ustaw. • Kompetencje Zgromadzenia Narodowego. • Kadencja Sejmu i Senatu. • Warunki skrócenia kadencji Sejmu i Senatu.	<i>zasada bezpośredniości wyborów, zasada tajności głosowania, system wyborów proporcjonalnych, system wyborów większościowych, klauzula zaporowa, cenzus, zasada niepołączalności, koalicja, opozycja parlamentarna, opozycja pozaparlamentarna, kadencja, mandat wolny, mandat imperatywny, immunitet formalny, immunitet materialny, Marszałek Sejmu/Senatu, Prezydium Sejmu/Senatu, Konwent Seniorów, klub poselski, koło poselskie, zespół poselski, komisja stała, komisja nadzwyczajna, komisja śledcza, zasada permanencji obrad, zasada jawności działania, zasada materialnej dyskontynuacji prac, posiedzenie, prawo inicjatywy ustawodawczej, czytanie projektu ustawy, tryb ustawodawczy, weto ustawodawcze, nowelizacja ustawy, kworum, głosowanie, aklamacja, zwykła większość głosów, bezwzględna większość głosów, kwalifikowana większość głosów, ustawa, uchwała, interpelacja, zapytanie, obstrukcja parlamentarna;</i> • określa pozycję ustrojową Sejmu i Senatu; • charakteryzuje system wyborczy do Sejmu i Senatu: ○ zasady prawa wyborczego, ○ organizacja wyborów do Sejmu i Senatu, ○ zgłaszanie list kandydatów w wyborach do Sejmu i kandydatów w wyborach do Senatu, ○ kampania wyborcza, ○ głosowanie i ustalenie wyników głosowania, ○ stwierdzenie ważności wyborów, ○ wygaśnięcie mandatu i uzupełnienie składu Sejmu i Senatu; • określa funkcje wyborów parlamentarnych: ○ funkcja programowa, ○ funkcja wyrażenia woli wyborców, ○ funkcja kreacyjna, ○ funkcja kształtowania elit, ○ funkcja legitymująca, ○ funkcja kontrolna; • określa status prawny posłów i senatorów; • wymienia podstawowe uprawnienia i obowiązki posłów i senatorów; • przedstawia zadania organów wewnętrznych Sejmu i Senatu; • wyjaśnia zasady działania Sejmu i Senatu; • omawia funkcje i kompetencje parlamentu: ○ ustrojodawcza,
--	---

	○ ustawodawcza, ○ kreacyjna, ○ kontrolna; • omawia tryb uchwalania ustaw; • wyjaśnia specyfikę uchwalania ustawy budżetowej; • omawia na przykładach zastosowanie technik decyzyjnych: ○ zwykła większość głosów, ○ bezwzględna większość głosów, ○ kwalifikowana większość głosów; • omawia kompetencje Zgromadzenia Narodowego; • przedstawia warunki skrócenia kadencji Sejmu i Senatu.
24. Prezydent RP 24.1. Kompetencje Prezydenta RP • Pozycja ustrojowa Prezydenta RP.+ • Akty prawne wydawane przez Prezydenta RP.+ • Kompetencje Prezydenta RP. 24.2. Wybory i odpowiedzialność Prezydenta RP • Zasady wyboru Prezydenta RP. • Kadencja Prezydenta RP. • Zasady odpowiedzialności Prezydenta RP. • Warunki wygaśnięcia mandatu Prezydenta RP. • Zastępstwo Prezydenta RP.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>prerogatywa, kontrasygnata, rozporządzenie, rozporządzenie z mocą ustawy, zarządzenie, postanowienie, desygnacja, listy uwierzytelniające, akredytacja, prawo łaski, ratyfikacja, weto ustawodawcze, orędzie, odpowiedzialność konstytucyjna;</i> • określa pozycję ustrojową Prezydenta RP; • wymienia rodzaje aktów prawnych wydawanych przez Prezydenta RP; • rozróżnia kontrasygnaty i prerogatywy; • omawia kompetencje Prezydenta RP jako głowy państwa; • omawia kompetencje Prezydenta RP w stosunku do Sejmu i Senatu; • omawia kompetencje Prezydenta RP wobec Rady Ministrów; • omawia kompetencje Prezydenta RP wobec władzy sądowniczej; • omawia kompetencje Prezydenta RP w zakresie zwierzchnictwa Sił Zbrojnych, obronności i bezpieczeństwa państwa; • omawia kompetencje Prezydenta RP w zakresie spraw zagranicznych; • wyjaśnia różnice między ordynacjami wyborów parlamentarnych i prezydenckich w Polsce; • wyjaśnia zasady wyboru Prezydenta RP; • omawia warunki skrócenia kadencji Prezydenta RP; • przedstawia zasady odpowiedzialności

	Prezydenta RP; • omawia warunki wygaśnięcia mandatu Prezydenta RP; • wyjaśnia zasady zastępstwa Prezydenta RP.
25. Rada Ministrów RP 25.1. Kompetencje Rady Ministrów+ • Pozycja ustrojowa Rady Ministrów.+ • Skład i struktura Rady Ministrów.+ • Kompetencje Rady Ministrów.+ 25.2. Powoływanie i zasady odpowiedzialności rządu • Tryb powoływania Rady Ministrów. • Tryb odwoływania Rady Ministrów. • Zmiany w składzie Rady Ministrów. • Odpowiedzialność polityczna członków Rady Ministrów. • Odpowiedzialność konstytucyjna członków Rady Ministrów. • Tryb funkcjonowania Rady Ministrów. 25.3. Urzędy administracji rządowej • Urzędy administracji rządowej centralnej. • Urzędy administracji rządowej terenowej (wojewódzkiej). • Powoływanie wojewody. • Kompetencje wojewody. 25.4. Funkcjonowanie administracji rządowej w Rzeczypospolitej Polskiej • Zadania wybranych organów administracji rządowej. • Zasady funkcjonowania służby cywilnej.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>exposé, absolutorium, właściwość domniemania kompetencji, odpowiedzialność polityczna, wotum zaufania, wotum nieufności, konstruktywne wotum nieufności, rząd większościowy, rząd mniejszościowy, administracja zespółona, administracja niezespółona, służba cywilna;</i> • określa pozycję ustrojową Rady Ministrów; • przedstawia skład i strukturę Rady Ministrów; • omawia kompetencje Rady Ministrów; • omawia tryb powoływania Rady Ministrów; • omawia tryb odwoływania Rady Ministrów; • omawia sposoby dokonywania zmian w składzie Rady Ministrów; • rozróżnia odpowiedzialność konstytucyjną i polityczną członków Rady Ministrów; • przedstawia tryb funkcjonowania Rady Ministrów; • rozpoznaje urzędy administracji rządowej centralnej i urzędy administracji rządowej terenowej (wojewódzkiej); • omawia tryb powoływania wojewody; • omawia kompetencje wojewody; • wyjaśnia na przykładach, czym zajmuje się administracja zespółona i niezespółona; • opracowuje katalog zadań wybranych organów administracji zespółonej i niezespółonej; • wyjaśnia zasady funkcjonowania służby cywilnej w Polsce.

26. Organy kontroli państwowej, ochrony prawa i zaufania publicznego 26.1. Zadania i formy działania organów kontroli państwowej, ochrony prawa i zaufania publicznego Zasady funkcjonowania Najwyższej Izby Kontroli, Instytutu Pamięci Narodowej, Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, Urzędu Kontroli Elektronicznej, Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów.	Uczeń: - wyjaśnia pojęcia: <i>kontrola społeczna, kontrola państwowa, legalność, gospodarność, celowość, rzetelność, lustracja</i>; - określa pozycję ustrojowo-prawną Najwyższej Izby Kontroli; - omawia zadania Najwyższej Izby Kontroli; - przedstawia zasady postępowania kontrolnego i pokontrolnego; - omawia zadania i formy działania Instytutu Pamięci Narodowej; - opisuje zadania i formy działania Biura Lustracyjnego IPN-u; - przedstawia procedurę lustracyjną IPN-u i kategorie osób, które jej podlegają; - określa pozycję ustrojową Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji; - wymienia zadania i formy działania Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji; - wymienia zadania i formy działania Urzędu Kontroli Elektronicznej; - wymienia zadania i formy działania Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów.
27. Samorząd terytorialny w Polsce 27.1. Zasady funkcjonowania samorządu terytorialnego - Europejska Karta Samorządu Lokalnego.+ - Formy demokracji bezpośredniej i przedstawicielskiej w samorządach terytorialnych. 27.2. Zadania samorządu gminnego, powiatowego i wojewódzkiego w Polsce - Organizacja samorządu terytorialnego w Polsce.+ - Zadania samorządu gminnego, powiatowego i wojewódzkiego. 27.3. Kompetencje i zasady funkcjonowania organów	Uczeń: - wyjaśnia pojęcia: <i>samorząd terytorialny, zadanie własne, zadanie zlecone, mienie komunalne, referendum lokalne, dotacje, subwencje, budżet gminy</i>; - omawia Europejską Kartę Samorządu Lokalnego; - omawia formy demokracji przedstawicielskiej i bezpośredniej w samorządach terytorialnych; - charakteryzuje instytucję referendum lokalnego; - przedstawia organizację samorządu terytorialnego w Polsce; - omawia zadania samorządu gminnego; - omawia zadania samorządu powiatowego; - omawia zadania samorządu wojewódzkiego; - przedstawia zasady wyboru organów stanowiąco-kontrolnych i wykonawczych samorządu terytorialnego; - omawia kompetencje organów stanowiąco-kontrolnych i wykonawczych samorządu terytorialnego; - wymienia rodzaje aktów prawa miejscowego;

samorządu terytorialnego w Polsce • Organy samorządu terytorialnego; zasady wyboru i kompetencje.+ • Akty prawa miejscowego. • <i>Kodeks etyczny urzędnika administracji samorządowej.</i>+ • Zasada jawności działania samorządu terytorialnego.+ 27.4. Skarbiec naszej gminy • Źródła finansowania samorządów. • Budżet gminy. • Nadzór i kontrola działalności samorządów. 27.5. Program rozwoju naszej gminy • Perspektywy i założenia rozwoju gminy.	• wyjaśnia zasady Kodeksu etycznego urzędnika administracji samorządowej; • wyjaśnia zasadę jawności działania samorządu terytorialnego; • omawia rodzaje dochodów jednostek samorządu terytorialnego; • przedstawia tryb uchwalania budżetu gminy; • znajduje informacje na temat stanu finansów własnej gminy; • omawia sprawozdanie z realizacji budżetu gminy za rok 2013; • charakteryzuje budżet swojej gminy na rok 2014; • przedstawia zakres oraz formy nadzoru i kontroli działalności samorządów; • przedstawia założenia rozwoju gminy w wybranej dziedzinie życia społecznego; • przedstawia formy wpływania obywateli na decyzje podejmowane przez organy władzy samorządowej; • wykazuje znaczenie samorządności i decentralizacji dla funkcjonowania współczesnego państwa polskiego.
28. Stany nadzwyczajne 28.1. Stany nadzwyczajne w Polsce • Warunki i sposoby wprowadzenia stanu wojennego, stanu wyjątkowego, stanu klęski żywiołowej. • Ograniczenia wolności i praw człowieka i obywatela w czasie stanów nadzwyczajnych. • Zasady działania organów władzy publicznej w czasie stanów nadzwyczajnych.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>stan wojenny, stan wyjątkowy, stan klęski żywiołowej</i>; • omawia warunki i sposoby wprowadzenia stanu wojennego, stanu wyjątkowego, stanu klęski żywiołowej; • charakteryzuje ustawowe formy ograniczenia wolności oraz praw człowieka i obywatela w czasie stanów nadzwyczajnych; • wyjaśnia zasady działania organów władzy publicznej w czasie stanów nadzwyczajnych.
29. Zmiana Konstytucji RP 29.1. Tryb zmiany Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej • Tryb zmiany Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. • Przyszłość Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej: ○ propozycje zmian.+	Uczeń: • omawia tryb zmiany Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej; • przedstawia debatę publiczną na temat zmian treści Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

DZIAŁ V. OBYWATEL W SYSTEMIE PRAWNYM RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ	
30. Prawo 30.1. Podstawowe wiadomości o prawie • Struktura normy prawnej.+ • Rodzaje norm prawnych.+ • Rodzaje sankcji prawnych.+ • Rodzaje przepisów prawnych.+ • Rodzaje wykładni prawa.+ • Funkcje prawa.+ • Zasada hierarchiczności, spójności i zupełności. • Rodzaje (gałęzie) prawa. • Sposoby tworzenia prawa.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>prawo, przepis prawa, norma prawna, hipoteza, dyspozycja, sankcja, prawo naturalne, prawo stanowione, prawo zwyczajowe, umowa społeczna, uznanie, precedens, wykładnia prawa, klauzula generalna, promulgacja;</i> • omawia strukturę normy prawnej; • wymienia rodzaje norm prawnych; • omawia rodzaje sankcji prawnych; • omawia rodzaje przepisów prawnych; • omawia rodzaje wykładni prawa; • określa funkcje prawa; • wyjaśnia zasady hierarchiczności, spójności i zupełności w systemie prawnym; • wymienia i rozpoznaje rodzaje (gałęzie) prawa: ○ prawo konstytucyjne, ○ prawo międzynarodowe publiczne, ○ prawo międzynarodowe prywatne, ○ prawo Unii Europejskiej, ○ prawo wyznaniowe, ○ prawo cywilne, ○ prawo rodzinne i opiekuńcze, ○ prawo karne, ○ prawo administracyjne, ○ prawo finansowe, ○ prawo pracy; • wyjaśnia sposoby tworzenia prawa: ○ stanowienie, ○ umowa społeczna, ○ uznanie, ○ precedens prawotwórczy, ○ plebiscyt, ○ zwyczaj.
31. System prawny RP 31.1. Akty prawne w Polsce • Źródła prawa w Polsce. • Hierarchia aktów prawnych. • Zasada praworządności.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>system prawa, praworządność, niezawisłość, domniemanie niewinności, sędzia, immunitet sędziowski, ławnik;</i> • opisuje źródła prawa w Polsce oraz hierarchię

31.2. Funkcjonowanie sądów w RP • Konstytucyjne zasady organizacji i działania sądów.+ • Status sędziego i ławnika.	aktów prawnych; • przedstawia konstytucyjną klasyfikację źródeł prawa w Polsce: ○ źródła powszechnie obowiązującego prawa; ○ źródła prawa o charakterze wewnętrznym; • omawia hierarchię aktów prawnych w Polsce: ○ Konstytucja RP, ○ ratyfikowane umowy międzynarodowe, ○ ustawy, ○ rozporządzenia, ○ akty prawa miejscowego, ○ akty prawa wewnętrznego; • przedstawia formy publikowania i ogłaszania aktów normatywnych w Polsce; • wyjaśnia demokratyczną zasadę praworządności; • wykazuje znaczenie praworządności w państwie; • wyjaśnia konstytucyjne zasady organizacji i działania sądów w RP: ○ zasada niezawisłości, ○ zasada instancyjności, ○ zasada kolegialności, ○ zasada udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości, ○ zasada jednolitości sądów, ○ zasada prawa do sprawiedliwego sądu, ○ zasada jawności postępowania, ○ zasada prawa do obrony, ○ zasada domniemania niewinności, ○ zasada „nie ma przestępstwa bez ustawy”; • określa status sędziego; • określa status ławnika; • wskazuje gałęzie prawa i kodeksy, w których należy szukać odpowiednich przepisów; • wyszukuje stosowny akt i przepis prawny; • przedstawia na przykładach związku prawa i moralności.
32. Sądy i Trybunały 32.1. Władza sędziowska w Polsce • Wymiar sprawiedliwości	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>sprawiedliwość, skarga konstytucyjna, spór kompetencyjny;</i>

w Polsce. • Trybunał Konstytucyjny. • Trybunał Stanu.	• omawia organizację i zadania wymiaru sprawiedliwości w Polsce: ○ Sąd Najwyższy, ○ sądy powszechne, ○ sądy administracyjne, ○ sądy wojskowe; • przedstawia zasady powoływania sędziów Sądu Najwyższego; • omawia kompetencje Sądu Najwyższego; • omawia zadania Krajowej Rady Sądownictwa; • przedstawia zasady powoływania sędziów Trybunału Konstytucyjnego; • omawia kompetencje Trybunału Konstytucyjnego; • wyjaśnia zasady funkcjonowania Trybunału Konstytucyjnego; • przedstawia przykłady orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego; • przedstawia przykłady skarg konstytucyjnych; • przedstawia zasady powoływania członków Trybunału Stanu; • omawia kompetencje Trybunału Stanu.
33. Prawo cywilne i rodzinne 33.1. Zasady prawa cywilnego • Sprawy rozpatrywane w postępowaniu cywilnym. • Przykłady spraw cywilnych. • Zasady prawa cywilnego. 33.2. Zasady postępowania cywilnego • Rodzaje postępowania cywilnego. • Zasady postępowania cywilnego. • Etapy postępowania cywilnego. • Strony w procesie cywilnym. • Przebieg postępowania procesowego. • Prawomocność wyroku. • Postępowanie egzekucyjne. • ▪ Zaskarżanie orzeczeń. 33.3. Instytucja małżeństwa • Warunki zawarcia	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>prawo cywilne, osoba fizyczna, osoba prawna, zdolność prawna, zdolność do czynności prawnych, odpowiedzialność cywilna, powództwo, pozew, powód, pozwany, postępowanie cywilne, proces cywilny, kontradiktoryjność, orzeczenie, postanowienie, apelacja, skarga kasacyjna, zażalenie, małżeństwo, konkubinaty, wspólnota majątkowa, intercyza, rozwód, separacja, uznanie dziecka, kuratela, opieka, przysposobienie, ubezwłasnowolnienie, postępowanie pojednawcze, mediacje;</i> • przedstawia rodzaje spraw rozpatrywanych w postępowaniu cywilnym; • przedstawia przykłady spraw cywilnych; • wyjaśnia zasady prawa cywilnego: ○ zasada dobrowolności, ○ zasada równości, ○ zasada wykonywania praw podmiotowych z uwzględnieniem ich społeczno-gospodarczego przeznaczenia oraz zasad współżycia społecznego, ○ zasada ochrony dobrej wiary,

małżeństwa. • Prawa i obowiązki małżonków. • Małżeńska wspólnota majątkowa. • Małżeństwo a konkubinat. • Formy ustania małżeństwa. • Władza rodzicielska. • Prawa i obowiązki dzieci.	○ zasada ochrony praw nabytych, ○ zasada ochrony dóbr osobistych, ○ zasada ochrony własności, ○ zasada swobody umów, ○ zasada wykonywania zobowiązań, ○ zasada pierwszeństwa dziedziczenia testamentowego przed ustawowym; • omawia rodzaje postępowania cywilnego; • wyjaśnia zasady postępowania cywilnego: ○ zasada prawdy materialnej, ○ zasada swobodnej oceny dowodów, ○ zasada kontradiktoryjności, ○ zasada bezpośredniości, ○ zasada jawności procesu cywilnego; • omawia etapy postępowania cywilnego; • przedstawia strony w procesie cywilnym; • omawia przebieg postępowania procesowego; • określa warunki prawomocności wyroku; • określa formy postępowania egzekucyjnego; • przedstawia możliwości zaskarżania orzeczeń; • przedstawia warunki zawarcia małżeństwa; • wymienia prawa i obowiązki małżonków; • wyjaśnia na czym polega małżeńska wspólnota majątkowa; • rozróżnia małżeństwo od konkubinatu; • omawia formy ustania małżeństwa; • wyjaśnia, na czym polega władza rodzicielska; • wymienia prawa i obowiązki dzieci.
34. Prawo karne 34.1. Zasady prawa karnego • Rodzaje przestępstw.+ • Zasady prawa karnego. • Działy prawa karnego.+ 34.2. Postępowanie karne • Naczelne zasady procesu karnego. • Uczestnicy postępowania karnego. • Etapy procesu karnego. 34.3. Kary i środki karne • Rodzaje kar. • Środki karne. • Zmiany wymiaru kar.+	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>prawo karne, przestępstwo, zbrodnia, występki, wykroczenie, sprawstwo, współsprawstwo, sprawstwo kierownicze, usiłowanie, przygotowanie, podżeganie, pomocnictwo, nieletni, młodociany, grzywna, odpowiedzialność karna, kara, środek karny, wyrok, orzeczenie, ograniczenie wolności, pozbawienie wolności, dożywotnie pozbawienie wolności, nawiązka, zaostrenie ustawowego wymiaru kary, nadzwyczajne złagodzenie kary, warunkowe zawieszenie wykonania kary, ulaskawienie, amnestia, przedawnienie, przedterminowe zwolnienie z odbywania kary, postępowanie karne, oskarżyciel publiczny, oskarżyciel posiłkowy, oskarżyciel prywatny, powód cywilny, oskarżony, ofiara, świadek, biegły, postępowanie odwoławcze, apelacja, zażalenie, kasacja;</i>

• Funkcje kar.+ • Apelacja i kasacja w sprawach karnych.	• charakteryzuje rodzaje przestępstw; • wyjaśnia zasady prawa karnego: ○ zasada „nie ma przestępstwa bez ustawy” (<i>nullum crimen sine lege</i>), ○ zasada odpowiedzialności karnej za czyn, ○ zasada winy, ○ zasada humanitaryzmu kary; • omawia działy prawa karnego: ○ prawo karne wykonawcze, ○ prawo karne procesowe, ○ prawo karne materialne, ○ prawo karne skarbowe, ○ prawo karne wojskowe, ○ prawo o postępowaniu w sprawach nieletnich, ○ prawo wykroczeń; • wyjaśnia naczelne zasady procesu w postępowaniu karnym: ○ zasada prawdy materialnej, ○ zasada obiektywizmu, ○ zasada domniemania niewinności, ○ <i>in dubio pro reo</i>, ○ zasada prawa do obrony, ○ zasada publiczności (jawności), ○ zasada równouprawnienia stron, ○ zasada inkwizycyjności; • przedstawia organy, strony i innych uczestników postępowania karnego; • omawia etapy procesu karnego: ○ postępowanie przygotowawcze, ○ postępowanie główne, ○ postępowanie apelacyjne, ○ postępowanie wykonawcze; • przedstawia rodzaje kar: ○ pozbawienie wolności, ○ ograniczenie wolności, ○ grzywna; • przedstawia środki karne: ○ pozbawienie praw publicznych, ○ zakaz prowadzenia pojazdów, ○ zakaz wykonywania zawodu, ○ zakaz zajmowania stanowiska, ○ zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej, ○ nawiązka, ○ przepadek przedmiotów, ○ publiczne ogłoszenie wyroku; • przedstawia możliwości zmiany wymiaru kar;
---	---

	• określa funkcje kar; • określa zasady wnoszenia apelacji w sprawach karnych; • określa zasady wnoszenia kasacji w sprawach karnych.
35. Prawo administracyjne 35.1. Akty administracyjne • Pojęcie i cechy aktu administracyjnego. • Rodzaje aktów administracyjnych. 35.2. Postępowanie administracyjne • Struktura sądownictwa administracyjnego. • Postępowanie administracyjne. 35.3. Kontrola rozstrzygnięć w postępowaniu administracyjnym • Środki kontroli rozstrzygnięć w postępowaniu administracyjnym.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>prawo administracyjne, administracja publiczna, akt administracyjny, kontrola, nadzór, stosunek administracyjno-prawny, postępowanie administracyjne, rozprawa, decyzja administracyjna, pozwolenie, zezwolenie, nakaz, zakaz, koncesja, licencja, postanowienie, odwołanie, zażalenie, skarga, skarga kasacyjna;</i> • wyjaśnia pojęcie aktu administracyjnego; • omawia cechy aktu administracyjnego; • charakteryzuje rodzaje aktów administracyjnych; • przedstawia strukturę sądownictwa administracyjnego: ○ Wojewódzki Sąd Administracyjny, ○ Naczelny Sąd Administracyjny; • charakteryzuje postępowanie administracyjne: ○ wskazuje prawo postępowania administracyjnego, ○ omawia rodzaje postępowania administracyjnego, ○ wyjaśnia zasady postępowania administracyjnego: ▪ zasada legalności działania, ▪ zasada prawdy obiektywnej, ▪ zasada pogłębiania zaufania obywateli do organów państwa oraz ich kultury prawnej, ▪ zasada informowania stron i pozostałych uczestników postępowania, ▪ zasada czynnego udziału stron w postępowaniu administracyjnym, ▪ zasada wysłuchania stron, ▪ zasada przekonywania stron, ▪ zasada szybkości, wnikliwości postępowania i ograniczonego formalizmu, ▪ zasada ugodowego rozstrzygania spraw spornych, ▪ zasada pisemności,

	▪ zasada dwuinstancyjności, ▪ zasada trwałości decyzji administracyjnej, ▪ zasada sądowej kontroli decyzji administracyjnych; ○ przedstawia organy prowadzące postępowanie, ○ przedstawia strony i uczestników postępowania, ○ omawia przebieg postępowania administracyjnego, ○ omawia warunki rozstrzygnięcia sprawy administracyjnej, ○ wymienia środki prawne; • charakteryzuje środki i formy kontroli rozstrzygnięć w postępowaniu administracyjnym: ○ odwołanie od decyzji, ○ zażalenie na postanowienie, ○ wznowienie postępowania administracyjnego, ○ uchylenie lub zmiana decyzji, ○ stwierdzenie niezgodności decyzji, ○ nadzwyczajne uchylenie lub zmiana decyzji ostatecznej, ○ stwierdzenie wygaśnięcia decyzji lub uchylenia decyzji.
36. Obywatel wobec prawa 36.1. Kazusy prawne • Analiza kazusów prawnych. 36.2. Formy pomocy prawnej • Instytucje i formy pomocy prawnej dla obywateli.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcie: <i>kazus prawny</i>; • odnajduje w tekście odpowiedniego aktu prawnego przepis prawny dotyczący wybranego kazusu prawnego; umie ten przepis zinterpretować, posługując się dyrektywami interpretacyjnymi przyjętymi w polskiej kulturze prawnej; • przedstawia instytucje i formy pomocy prawnej dla obywateli; • pisze według wzoru przykładowy pozew w wybranej sprawie cywilnej; • pisze według wzoru przykładowe zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa; • pisze według wzoru przykładowe odwołanie od decyzji administracyjnej.
DZIAŁ VI. WOLNOŚCI I PRAWA CZŁOWIEKA I OBYWATELA	

37. Prawa człowieka 37.1. Natura i rozwój praw człowieka w świecie • Historyczny rozwój praw człowieka. • Uniwersalność praw człowieka. • Generacje praw człowieka. 37.2. Łamanie praw człowieka w świecie współczesnym • Łamanie praw człowieka w państwach autorytarnych.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>prawa człowieka, generacje praw człowieka</i>; • przedstawia historyczny rozwój praw człowieka; najważniejsze dokumenty; • rozważa racje stron w debacie nt. uniwersalności praw człowieka; • rozróżnia prawa człowieka: osobiste, polityczne, ekonomiczne, socjalne, kulturalne, solidarnościowe; • wskazuje, do której generacji należą poszczególne prawa; • analizuje przyczyny łamania praw człowieka; • omawia formy i przykłady łamania praw człowieka w państwach autorytarnych.
38. Ochrona praw człowieka w Polsce 38.1. Katalog konstytucyjnych wolności i praw człowieka i obywatela w Rzeczypospolitej Polskiej • Konstytucyjne wolności i prawa człowieka i obywatela w Rzeczypospolitej Polskiej. 38.2. Ochrona praw człowieka w Polsce • Instytucje i procedury ochrony praw człowieka w Polsce. • Formy realizacji praw socjalnych w Polsce. 38.3. Formy i przykłady naruszania praw człowieka w Polsce • Przejawy naruszania praw człowieka w Polsce. 38.4. Ochrona praw mniejszości w Polsce • Przestrzeganie praw mniejszości w Polsce. 38.5. Przestrzeganie praw polskich uczniów • Katalog praw polskiego	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>prawa pozytywne, prawa negatywne, implementacja</i>; • omawia konstytucyjne wolności i prawa człowieka i obywatela w Rzeczypospolitej Polskiej; • omawia kompetencje i procedury instytucji działających na rzecz ochrony praw człowieka w Polsce: ○ sądy powszechne, ○ Rzecznik Praw Obywatelskich, ○ Rzecznik Praw Dziecka, ○ Trybunał Konstytucyjny; • analizuje przejawy naruszania praw człowieka w Polsce; • przedstawia formy realizacji praw socjalnych w Polsce; • sporządza katalog praw chroniących mniejszości narodowe, etniczne i religijne w Polsce; • przedstawia formy działalności organizacji i instytucji na rzecz ochrony i urzeczywistniania praw mniejszości w Polsce; • dokonuje analizy stopnia przestrzegania praw mniejszości w Polsce; • sporządza katalog praw polskiego ucznia; • określa formy łamania praw uczniów w polskich szkołach; • przedstawia sposoby dochodzenia swoich praw przez uczniów; • ocenia skuteczność systemu ochrony praw

ucznia. • Procedury dochodzenia praw ucznia.	człowieka w Polsce.
39. Światowy i europejski system ochrony praw człowieka 39.1. Uniwersalny system ochrony praw człowieka • Uniwersalny system ochrony praw człowieka. • Powszechna Deklaracja Praw Człowieka. • Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych. • Międzynarodowy Pakt Praw Ekonomicznych, Socjalnych i Kulturalnych. • Międzynarodowy Trybunał Karny. 39.2. Europejski system ochrony praw człowieka • Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. • Europejska Karta Socjalna. • Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej. 39.3. Skarga na państwo do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka • Funkcjonowanie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. 39.4. Wszystkie prawa dla wszystkich • Działalność organizacji pozarządowych na rzecz ochrony praw człowieka.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcie: <i>system ochrony praw człowieka</i>; • charakteryzuje uniwersalny system ochrony praw człowieka; • omawia katalog wolności i praw człowieka, zawartych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych oraz w Międzynarodowym Pakcie Praw Ekonomicznych, Socjalnych i Kulturalnych; • omawia zadania Międzynarodowego Trybunału Karnego w Hadze; • wykazuje znaczenie Międzynarodowego Trybunału Karnego dla systemu ochrony praw człowieka na świecie; • charakteryzuje europejski system ochrony praw człowieka; • omawia katalog wolności i praw człowieka zawartych w Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Europejskiej Karcie Socjalnej i Karcie Praw Podstawowych UE; • przedstawia zasady działania Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu; • omawia zakres spraw rozpatrywanych przez Europejski Trybunał Praw Człowieka; • dokonuje analizy wybranej kategorii spraw o naruszenie praw i wolności, zawartych w Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności; • rozpoznaje przypadki naruszenia swoich praw; • potrafi dochodzić swoich praw; • opracowuje wzór skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu; • opracowuje wzór skargi do Komitetu Praw Człowieka w Genewie; • przedstawia programy, kampanie, akcje oraz formy i przykłady ich urzeczywistniania, prowadzone przez organizacje pozarządowe na rzecz ochrony praw człowieka: ○ Międzynarodowy Czerwony Krzyż, ○ Amnesty International,

	○ Human Rights Watch, ○ Helsińska Fundacja Praw Człowieka; • przedstawia formy działania państw na rzecz przestrzegania praw człowieka przez reżimy autorytarne.
DZIAŁ VII. STOSUNKI MIĘDZYNARODOWE W PROCESIE GLOBALIZACJI	
40. Stosunki międzynarodowe w wymiarze globalnym 40.1. Zasady prawa międzynarodowego • Podmioty prawa międzynarodowego. • Formy międzynarodowej aktywności państw.+ • Powszechne zasady prawa międzynarodowego publicznego. 40.2. Konflikty międzynarodowe • Rodzaje konfliktów międzynarodowych. • Metody rozwiązywania sporów między państwami. • Sankcje międzynarodowe.+ 40.3. Zjawiska i problemy globalne • Wyzwania globalne. • Formy działań na rzecz zmniejszania dysproporcji pomiędzy globalną Północą a globalnym Południem. 40.4. Globalne problemy współczesnego świata – bogata Północ a biedne Południe • Problemy polityczne, społeczno-ekonomiczne i cywilizacyjno-kulturowe. • Milenijne Cele Rozwoju. 40.5. Współczesne konflikty zbrojne • Przyczyny lokalnych konfliktów zbrojnych. • Formy działalności	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>stosunki międzynarodowe, umowa międzynarodowa, sankcja międzynarodowa, rokowania, arbitraż, retorsje, embargo, persona non grata, cywilizacja, rozwój zrównoważony, degradacja, konflikt zbrojny, terroryzm;</i> • wymienia podmioty prawa międzynarodowego; • omawia formy międzynarodowej aktywności państw; • wyjaśnia powszechne zasady prawa międzynarodowego publicznego: ○ zasada suwerennej równości państw, ○ zasada nieinterwencji, ○ zasada równości państw, ○ zasada <i>pacta sunt servanda</i>, ○ zasada pokojowego załatwiania sporów międzynarodowych, ○ zasada wyrzeczenia się siły, ○ zasada bezpieczeństwa zbiorowego, ○ zasada nienaruszalności granic, ○ zasada poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności, ○ zasada prawa narodów do samostanowienia, ○ zasada współpracy międzynarodowej; • charakteryzuje rodzaje konfliktów międzynarodowych; • omawia metody rozwiązywania sporów między państwami; • omawia rodzaje sankcji międzynarodowych; • charakteryzuje wyzwania globalne: ○ dysproporcje w rozwoju gospodarczym, ○ eksplozję demograficzną, ○ kryzys surowcowo-energetyczny, ○ kryzys żywnościowy; • omawia formy działań na rzecz zmniejszania dysproporcji pomiędzy globalną Północą

społeczności międzynarodowej na rzecz niwelowania skutków konfliktów zbrojnych. 40.6. Współczesny terroryzm • Rodzaje terroryzmu. • Organizacje terrorystyczne. • Sposoby działania terrorystów. • Formy obrony przed terroryzmem. • Strategie zwalczania terroryzmu.	a globalnym Południem; • przedstawia wzajemne zależności pomiędzy państwami Północy i Południa w zakresie problemów politycznych, społeczno-ekonomicznych i cywilizacyjno-kulturowych; • przedstawia Milenijne Cele Rozwoju; • wyjaśnia przyczyny lokalnych konfliktów zbrojnych; • omawia formy działalności społeczności międzynarodowej na rzecz niwelowania skutków konfliktów zbrojnych; • charakteryzuje rodzaje terroryzmu; • wymienia organizacje terrorystyczne; • opisuje sposoby działania terrorystów; • omawia formy obrony przed terroryzmem; • przedstawia strategie zwalczania terroryzmu; • ocenia skuteczność i koszty walki z terroryzmem.
41. Globalizacja współczesnego świata 41.1. Płaszczyzny globalizacji • Wymiary globalizacji politycznej, informacyjnej, kulturowej, rynków finansowych, rynków towarowych i działalności gospodarczej. 41.2. Kształtowanie światowej gospodarki i kultury • Instytucje kształtujące światową gospodarkę i światową kulturę. 41.3. Spory o globalizację • Argumenty globalistów, antyglobalistów i alterglobalistów.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>globalizacja, antyglobaliści, alterglobaliści</i>; • charakteryzuje płaszczyzny globalizacji: ○ globalizacja polityczna, ○ globalizacja informacyjna, ○ globalizacja kulturowa, ○ globalizacja rynków finansowych, ○ globalizacja rynków towarowych, ○ globalizacja działalności gospodarczej; • wymienia cele i zadania instytucji kształtujących światową gospodarkę; • wymienia cele i zadania instytucji kształtujących światową kulturę; • ocenia znacznie instytucji światowych w procesach globalizacyjnych; • przytacza argumenty globalistów, antyglobalistów i alterglobalistów; • przedstawia własne stanowisko w sprawie blasków i cieni globalizacji.
42. Systemy bezpieczeństwa i współpracy 42.1. Transformacja ustrojowa państw postsocjalistycznych • Główne przyczyny załamania się realnego socjalizmu. • Najważniejsze przemiany	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>transformacja ustrojowa, realny socjalizm</i>; • wyjaśnia główne przyczyny załamania się realnego socjalizmu; • omawia najważniejsze przemiany w państwach Europy Środkowo-Wschodniej;

w państwach Europy Środkowo-Wschodniej. 42.2. Organizacja Narodów Zjednoczonych • Geneza ONZ. • Cele i zadania ONZ. • Zasady działania ONZ. • Akcje ONZ. • Kompetencje organów ONZ. • Zadania i formy działalności organizacji wyspecjalizowanych, afiliowanych przy ONZ. 42.3. Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego • Geneza NATO. • Cele i zadania NATO. • Główne organy NATO. • Zasady działania NATO. • Operacje wojskowe NATO. 42.4. Polska w NATO • Rola Polski w NATO. • Zyski i straty z członkostwa Polski w NATO. 42.5. Regionalne systemy bezpieczeństwa i współpracy • Regionalne systemy bezpieczeństwa i współpracy.	• przedstawia genezę ONZ; • wymienia cele i zadania ONZ; • wyjaśnia zasady działania ONZ; • przedstawia akcje ONZ; • omawia kompetencje Zgromadzenia Ogólnego; • omawia kompetencje Rady Bezpieczeństwa; • omawia kompetencje Sekretarza Generalnego; • omawia kompetencje Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości; • omawia kompetencje Rady Gospodarczo Społecznej; • przedstawia zadania i formy działalności organizacji wyspecjalizowanych, afiliowanych przy ONZ: ○ WHO (Światowa Organizacja Zdrowia), ○ ILO (Międzynarodowa Organizacja Pracy), ○ FAO (Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa), ○ IMF (Międzynarodowy Fundusz Walutowy), ○ WTO (Światowa Organizacja Handlu), ○ UNESCO (Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury), ○ UNIDO (Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Rozwoju Przemysłowego), ○ IAEA (Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej), ○ UNICEF (Fundusz Narodów Zjednoczonych Pomocy Dzieciom), ○ UNHCR (Wysoki Komisarz Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców); • wyjaśnia genezę NATO; • wymienia cele i zadania NATO; • omawia kompetencje głównych organów NATO; • wyjaśnia zasady działania NATO; • przedstawia operacje wojskowe NATO; • omawia rolę Polski w NATO; • dokonuje bilansu zysków i strat członkostwa Polski w NATO; • wymienia regionalne systemy bezpieczeństwa
--	---

	i współpracy; • ocenia znaczenie regionalnych systemów bezpieczeństwa dla danego regionu świata.
DZIAŁ VIII. OBYWATEL POLSKI OBYWATELEM UNII EUROPEJSKIEJ	
43. Polska polityka zagraniczna 43.1. Priorytety polityki zagranicznej Polski • Cele polityki zagranicznej.+ • Funkcje polityki zagranicznej.+ • Geopolityczne położenie Polski.+ • Polska racja stanu. • Kierunki, cele i zadania polskiej polityki zagranicznej. • Polska w organizacjach międzynarodowych. • Polityka zagraniczna Unii Europejskiej a Polski. 43.2. Polska pomoc • Wymiary edukacji globalnej w polskiej szkole.+ • Działania Polski w dziedzinie pomocy rozwojowej. 43.3. Partnerzy Polski • Stosunki bilateralne Polski z wybranymi państwami.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>racja stanu, polityka zagraniczna, geopolityka, pomoc rozwojowa</i>; • wymienia cele polityki zagranicznej; • określa funkcje polityki zagranicznej; • charakteryzuje geopolityczne położenie Polski; • omawia polską rację stanu; • przedstawia kierunki, cele i zadania polskiej polityki zagranicznej; • wymienia organizacje międzynarodowe, do których należy Polska; • wykazuje wpływ członkostwa w UE na polską politykę zagraniczną; • przedstawia wymiary edukacji globalnej – rozwojowej w polskich szkołach; • omawia polską pomoc humanitarną dla świata; • przedstawia programy, kampanie i akcje, w zakresie pomocy rozwojowej, prowadzone przez organizacje pozarządowe z udziałem polskiej młodzieży; • zbiera i opracowuje informacje o formach współpracy z wybranym państwem Unii Europejskiej.
44. Integracja europejska 44.1. Proces integracji w ramach Unii Europejskiej • Koncepcje integracji europejskiej. • Cele i zadania Unii Europejskiej. • Zasady członkostwa w Unii Europejskiej.+ • Ojcowie integracji europejskiej. • Kalendarium integracji europejskiej.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>internacjonalizacja, koncepcja federalistyczna, koncepcja konfederalistyczna, koncepcja funkcjonalna</i>; • wyjaśnia koncepcje integracji europejskiej; • wymienia cele i zadania Unii Europejskiej; • wyjaśnia zasady członkostwa w Unii Europejskiej; • przedstawia ojców integracji europejskiej; • przedstawia kalendarium integracji europejskiej; • omawia etapy rozszerzania Unii Europejskiej; • omawia filary Unii Europejskiej;

• Etapy rozszerzania Unii Europejskiej. • Filary Unii Europejskiej. • System prawny Unii Europejskiej a systemy prawne państw członkowskich. • Instytucje i organy wspólnotowe. 44.2. Procedury procesu decyzyjnego w Unii Europejskiej • Procedura konsultacji. • Procedura współpracy. • Procedura współdecydowania. • Procedura zgody. 44.3. Instytucje Unii Europejskiej • Funkcjonowanie instytucji Unii Europejskiej: Rady Europejskiej, Rady Unii Europejskiej, Parlamentu Europejskiego, Komisji Europejskiej, Trybunału Sprawiedliwości, Trybunału Obrachunkowego (Trybunału Rewidentów Księgowych), Europejskiego Banku Centralnego. 44.4. Prawo Unii Europejskiej • Procedury i zasady tworzenia prawa w Unii Europejskiej. • Traktat paryski. • Traktaty rzymskie. • Traktat z Maastricht. • Układ z Schengen. • Traktat amsterdamski. • Układ z Nicei. • Traktat lizboński. 44.5. Budżet Unii Europejskiej • Procedura uchwalania budżetu Unii Europejskiej. 44.6. Dylematy przyszłości Unii	• wyjaśnia relacje pomiędzy system prawnym UE a systemami prawnymi państw członkowskich; • wymienia instytucje i organy wspólnotowe; • przedstawia procedury procesu decyzyjnego w Unii Europejskiej: ○ procedura konsultacji, ○ procedura współpracy, ○ procedura współdecydowania, ○ procedura zgody; • charakteryzuje instytucje Unii Europejskiej: ○ Rada Europejska: status, skład, struktura, kompetencje, działalność, ○ Rada Unii Europejskiej: status, skład, struktura, kompetencje, działalność, ○ Parlament Europejski: status, skład, struktura, kompetencje, działalność, ○ Komisja Europejska status, skład, struktura, kompetencje, działalność, ○ Trybunał Sprawiedliwości: status, skład, struktura, kompetencje, działalność, ○ Trybunał Obrachunkowy (Trybunał Rewidentów Księgowych): status, skład, struktura, działalność, ○ Europejski Bank Centralny: status, skład, struktura, działalność; • omawia procedury i zasady tworzenia prawa w Unii Europejskiej; • wymienia najważniejsze postanowienia traktatów obowiązujących w Unii Europejskiej: ○ Traktat paryski, ○ Traktaty rzymskie, ○ Traktat z Maastricht, ○ Układ z Schengen, ○ Traktat amsterdamski, ○ Układ z Nicei, ○ Traktat lizboński; • przedstawia procedurę uchwalania budżetu Unii Europejskiej oraz główne dochody i wydatki budżetowe; • wyjaśnia koncepcje reform Unii Europejskiej; • omawia proces rozszerzania Unii Europejskiej; • rozważa dylematy związane z dalszym rozszerzaniem i reformą Unii Europejskiej; • przedstawia genezę i rozwój Rady Europy;
--	--

Europejskiej • Koncepcje reform Unii Europejskiej. • Proces rozszerzania Unii Europejskiej. 44.7 Rada Europy • Funkcjonowanie Rady Europy. 44.8. Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie • Funkcjonowanie Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie.	• wymienia cele i zadania Rady Europy; • wyjaśnia zasady działania Rady Europy; • omawia funkcjonowanie Rady Europy; • przedstawia genezę i rozwój OBWE; • wymienia cele i zadania OBWE; • wyjaśnia zasady i formy współpracy w ramach OBWE.
45. Europa wśród światowych mocarstw 45.1. Znaczenie Unii Europejskiej w świecie • Wyznaczniki potęgi znaczenia Unii Europejskiej w świecie współczesnym. 45.2. Ład międzynarodowy • Typy łańcuchów światowych. 45.3. Współczesne supermocarstwa • Stany Zjednoczone jako mocarstwo globalne. • Mocarstwa regionalne.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>ład międzynarodowy, supermocarstwo, zasoby naturalne;</i> • przedstawia wyznaczniki potęgi znaczenia Unii Europejskiej w świecie współczesnym; • rozróżnia typy łańcuchów światowych; • charakteryzuje Stany Zjednoczone jako mocarstwo globalne: ◦ wymiary potęgi amerykańskiej, ◦ międzynarodowe role Stanów Zjednoczonych; • charakteryzuje i wyjaśnia rolę Chin, Rosji, Brazylii, Indii, we współczesnym świecie; • dostrzega procesy zachodzące w wybranych państwach i zmianę ich pozycji na arenie międzynarodowej.
46. Polska w Unii Europejskiej 46.1. Polska i Polacy w Unii Europejskiej • Swoboda przepływu towarów w UE. • Swoboda przepływu osób w UE. • Swoboda świadczenia usług w UE. • Swoboda przepływu kapitału i płatności w UE. • Prawa i obowiązki obywateli UE.	Uczeń: • wyjaśnia zasady swobodnego przepływu towarów w UE; • wyjaśnia zasady swobody przepływu osób w UE; • wyjaśnia zasady swobody świadczenia usług w UE; • wyjaśnia zasady swobody przepływu kapitału i płatności w UE; • omawia prawa i obowiązki obywateli UE; • ocenia skutki członkostwa Polski w UE i perspektywy jej rozwoju w Unii; • podaje ogólne zasady korzystania z funduszy unijnych przez obywateli, przedsiębiorstwa

46.2. Ile Europy w mojej gminie? • Wpływ programów i środków UE na rozwój gminy. 46.3. Nauka i praca w Unii Europejskiej • Zasady i warunki podejmowania przez Polaków nauki i pracy w państwach UE.	i inne organizacje w Polsce; • zbiera dane o formach rozwoju gminy dzięki korzystaniu z programów i środków unijnych; • wyjaśnia zasady i warunki podejmowania nauki przez Polaków w państwach UE; • wyjaśnia zasady i warunki podejmowania pracy przez Polaków w państwach UE; • wyszukuje informacje o możliwościach podejmowania nauki i pracy w krajach UE.
--	---

IV. PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW KSZTAŁCENIA

Wdrażanie niniejszego programu na zajęciach lekcyjnych i innych formach edukacji obywatelskiej powinno się odbywać w oparciu o wybrany przez nauczyciela podręcznik (podręczniki) oraz inne środki dydaktyczne, które będą służyć jako uzupełnienie narracji i źródło wiedzy podczas pracy w domu. Istotną rolę odgrywają również teksty źródłowe, słowniki, leksykony i literatura naukowa, które pomagają w zrozumieniu omawianych zagadnień oraz w przyswojeniu trudniejszych terminów i pojęć. Pomocne są też mapy, które pozwalają umiejscowić wydarzenia w przestrzeni, oraz wykresy, diagramy i zestawienia

statystyczne, ułatwiające kształcenie umiejętności analizy i syntezy. Ważnym źródłem informacji zarówno dla nauczyciela, jak i ucznia są media (szczególnie Internet), a także opracowane do poszczególnych zagadnień kompendia wiedzy, w formie foliogramów czy prezentacji multimedialnych.

Nowoczesnym narzędziem dydaktycznym, wspomagającym m.in. proces nauczania *wiedzy o społeczeństwie*, jest funkcjonujący pod patronatem Ośrodka Rozwoju Edukacji **portal edukacyjny Scholaris**. Zapewnia on dostęp do bogatej bazy zasobów edukacyjnych; scenariuszy lekcji, prezentacji multimedialnych, tekstów źródłowych, gier dydaktycznych, filmów, zdjęć, ilustracji oraz ćwiczeń sprawdzających wiedzę i umiejętności uczniów. Nauczyciel korzystający z portalu może urozmaicić i wzbogacić dotychczasowe formy pracy, a tym samym zwiększyć efektywność prowadzonych zajęć.

Rozpoczynając IV etap kształcenia, uczeń dysponuje już wiedzą i umiejętnościami zdobytymi w poprzednich latach nauki. Uczniowie wybierają kształcenie w zakresie rozszerzonym, aby przygotować się do egzaminu maturalnego z *wiedzy o społeczeństwie*, a także w celu kontynuowania dalszej nauki na kierunkach społecznych studiów wyższych. Zadaniem szkoły na tym etapie jest zatem pogłębienie, integracja i restrukturyzacja wiedzy oraz doskonalenie umiejętności, zwłaszcza tych, które będą przydatne w życiu społecznym.

Nauczanie *wiedzy o społeczeństwie* wymaga stosowania zróżnicowanych metod nauczania, wśród których powinny dominować metody interaktywne, sprzyjające kształceniu umiejętności oraz kształtowaniu twórczej i krytycznej postawy ucznia. Dokonywany przez nauczyciela wybór form pracy i metod nauczania, będzie zależał od danych celów i treści nauczania, a także od potrzeb i możliwości danego zespołu uczniowskiego.

Współczesna edukacja preferuje metody odwołujące się do aktywności uczniów, a zadaniem szkoły jest przygotowanie ich do efektywnego funkcjonowania w świecie XXI w. **Nauczyciel coraz rzadziej jest jedynym dostarczycielem wiedzy, za to coraz częściej pełni rolę organizatora, instruktora, przewodnika i inspiratora procesu kształcenia.** Jego zadaniem jest tworzenie warunków do samodzielnej pracy uczniów oraz wspomaganie ich w procesie zdobywania wiedzy. Zadanie to nauczyciel realizuje m.in. poprzez dobór metod nauczania adekwatnych do celów kształcenia.

Każda metoda nauczania ma wady i zalety, każda też sprzyja kształceniu innych umiejętności, dlatego we współczesnej dydaktyce jako najbardziej optymalne zalecane jest **nauczanie polimetodyczne**. Oznacza to, że na jednej lekcji może wystąpić kilka uzupełniających się metod nauczania, zapewniających wszechstronny rozwój uczniów.

Poniżej zaprezentowano propozycje form pracy z uczniami, pozwalających na pełne wdrożenie i efektywną realizację programu.²

A. Metody podające

Sprawdzają się one najlepiej na lekcjach wprowadzających nowe treści, bogatych faktograficznie, zawierających trudne problemy interpretacyjne. Specyfika przedmiotu *wiedza o społeczeństwie* polega na tym, że zawiera on wiele treści nauczania o charakterze

² Szerzej o metodach nauczania zilustrowanych przykładami zastosowań wraz z propozycjami rozwiązań: Korzeniowski J., Machałek M., *Edukacja obywatelska w szkole. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011, s. 55-138.

teoretycznym i wysokim poziomie abstrakcji. Jest to sytuacja sprzyjająca stosowaniu przez nauczycieli metod werbalnych. Również konieczność przygotowania uczniów do egzaminu maturalnego, skłania wielu nauczycieli do wyboru metod podających takich jak:

- ▶ *wykład*
- ▶ *rozmowa nauczająca (pogadanka)*

B. Metody kształcące umiejętność wymiany poglądów

Uczniowie, przygotowując się do ról, jakie będą pełnić w życiu, powinni jak najczęściej uczestniczyć w różnych formach dyskusji. Sprzyja ona doskonaleniu umiejętności wymiany poglądów i prezentowania odmiennych argumentów oraz wypracowywaniu wspólnego stanowiska z zachowaniem szacunku dla przekonań innych jej uczestników. Jest ona również metodą rozwiązywania problemów i konfliktów, jakie w naturalny sposób ujawniają się w pluralistycznym społeczeństwie, pokazuje także możliwości przyjęcia różnych rozwiązań problemu, ułatwiając podjęcie wspólnej decyzji. Umiejętność dyskusowania jest jedną z najbardziej przydatnych w różnych obszarach dorosłego życia;

- ▶ *debata „za” i „przeciw”*
- ▶ *dyskusja panelowa*
- ▶ *dyskusja plenarna*

C. Metody kształcące umiejętność twórczego myślenia

Umiejętność twórczego myślenia pozwala w nowy sposób spojrzeć na znane zagadnienie, wyjść poza utarte schematy myślowe, znaleźć nowe, niekonwencjonalne rozwiązania trudnych problemów. Dzięki tej umiejętności można generować oryginalne, innowacyjne pomysły i podejmować skuteczne działania. Do metod sprzyjających kształceniu tej umiejętności należą:

- ▶ *burza mózgów*
- ▶ *kapelusze myślowe*

D. Metody kształcące umiejętność podejmowania decyzji

Umiejętności dokonywania wyboru i podejmowania decyzji są kluczem do sukcesu w wielu sytuacjach życiowych. Aby podjąć właściwą decyzję, należy zacząć od zdefiniowania problemu i oceny sytuacji oraz poszukiwania alternatywnych rozwiązań. Kolejnym krokiem jest dokonanie odpowiedniego wyboru uwzględniającego konsekwencje podjętej decyzji i aktualne możliwości danej osoby lub grupy społecznej. W pracy z uczniami metody te mają zastosowanie m.in. przy określaniu hierarchii przyczyn i znaczenia procesów społecznych, politycznych i gospodarczych, wartościowaniu ważnych społecznie zjawisk, oraz ocenie osób publicznych. Należą do nich:

- ▶ *ranking diamentowy*
- ▶ *poker kryterialny*
- ▶ *drzewo decyzyjne*

E. Metody kształcące umiejętność rozwiązywania problemów

Umiejętność rozwiązywania problemów jest jedną z najważniejszych, kluczowych kompetencji współczesnego człowieka. Szkoła nie jest w stanie przekazać uczniowi wszystkich wiadomości i umiejętności potrzebnych w dorosłym życiu, ale może przygotować do skutecznego poszukiwania możliwości osiągnięcia celu, za pomocą metod takich jak:

- ▶ *metaplan*
- ▶ *analiza SWOT*
- ▶ *analiza przypadku (studium przypadku)*

F. Metody kształcące umiejętności społeczne

W trakcie edukacji szkolnej uczniowie powinni rozwijać umiejętności związane z wykorzystywaniem zdobytej wiedzy oraz efektywnym funkcjonowaniem w społeczeństwie. Metody dramowe, symulacje i gry dydaktyczne pozwalają ćwiczyć zachowania i umiejętności społeczne w bezpiecznych warunkach i bez ponoszenia konsekwencji, jakie powstają w realnych sytuacjach życiowych. Rozwijają one wrażliwość i wyobraźnię uczniów, pozwalają im wczuć się w określone sytuacje oraz lepiej rozumieć motywy postępowania innych ludzi, ich emocje i przeżycia. Jednocześnie metody te dają możliwość zdobycia doświadczeń, pozwalają na pogłębianie samoświadomości uczniów oraz rozwijają umiejętność ekspresji własnych uczuć bez urażania uczuć innych. Aby były one inspirujące dydaktycznie, powinny zostać sformułowane w atrakcyjny dla uczniów sposób. W edukacji obywatelskiej tematem dramy, symulacji lub gry dydaktycznej mogą być różne zjawiska i procesy społeczne. Spośród wielu technik dramatycznych, najłatwiejsze do zastosowania w realizacji programu są:

- ▶ ***symulacje i odgrywanie ról***
- ▶ ***wywiad***
- ▶ ***pisanie listów (petycji, skargi)***

G. Metody kształcące umiejętności wartościowania i zapisu informacji

We współczesnym świecie szczególnej wagi nabiera umiejętność wyszukiwania, selekcjonowania i hierarchizowania informacji przekazywanych przez media i różnego rodzaju publikacje. Coraz trudniej w ich gąszczu odnaleźć te wartościowe i przydatne z punktu widzenia danego zagadnienia. Nadmiar informacji utrudnia również proces uczenia się i zapamiętywania, dlatego istotne znaczenie ma umiejętność takiego sporządzania zapisów (notatek), aby były czymś więcej niż magazynowaniem informacji. Zapis musi odzwierciedlać strukturę analizowanego zagadnienia, ale nie może koncentrować się na jego szczegółowym opisie. Powinien zawierać tylko najważniejsze, wyselekcjonowane informacje i dawać możliwość uzupełnienia go o kolejne wiadomości uzyskane w wyniku dalszej analizy materiału lub w związku z rozwojem obserwowanych wydarzeń i procesów. Doskonaleniu tych umiejętności służą:

- ▶ ***mapa mentalna***
- ▶ ***portfolio (teczka tematyczna)***
- ▶ ***wywiad***
- ▶ ***badanie ankietowe***

H. Metody integrujące wiedzę i umiejętności z różnych dziedzin

Ważnym zadaniem współczesnej szkoły jest integrowanie wiedzy i umiejętności z różnych dziedzin. *Wiedza o społeczeństwie* jest sama w sobie konglomeratem wielu dyscyplin naukowych, a jednocześnie powiązana z innymi przedmiotami nauczania i rzeczywistością społeczną, w której funkcjonują na co dzień uczniowie. Stwarza to wiele możliwości badania czy rozwiązywania ciekawych i aktualnych problemów, w tym również wykraczających poza obowiązkową tematykę lekcji. Szczególne miejsce w zakresie integrowania wiedzy i umiejętności zajmują:

- ▶ ***projekt edukacyjny***
- ▶ ***webquest***

Praca z tekstami źródłowymi

W edukacji obywatelskiej ogromne znaczenie odgrywają różnego rodzaju źródła. Są one jednak zróżnicowane pod względem wartości merytorycznej oraz perswazyjności przekazu, dlatego uczniowie powinni nabywać umiejętność krytycznego ich odczytywania

i wartościowania. Z drugiej strony, od umiejętności stawiania pytań przez nauczyciela zależy, ile informacji uda się uzyskać za pośrednictwem danego źródła.

W edukacji obywatelskiej źródła pełnią następujące **funkcje**:

- **motywacyjną** – źródła poprzez pokazanie jednostkowego, ludzkiego wymiaru zjawisk i procesów zachodzących w społeczeństwie pomagają zainteresować uczniów różnymi wymiarami życia społecznego;
- **ilustracyjną** – źródła obrazują i uszczegóławiają treści kształcenia, które stają się w ten sposób bliższe życia i tym samym bardziej zrozumiałe;
- **informacyjną** – źródła przekazują informacje o omawianych wydarzeniach, procesach, zjawiskach lub postaciach, przybliżają też uczniom procedurę badań naukowych pokazując, że wszelka wiedza pochodzi ze źródeł;
- **weryfikacyjną** – analiza źródeł jest doskonałym uzupełnieniem podręcznika i wykładu nauczyciela, ponieważ uczeń może wówczas np. dostrzec, czym różnią się generalizacje od jednostkowych przypadków. Poznając jednostkowe przypadki poznają emocje i wartości, jakimi kierują się inni ludzie, a jednocześnie odnoszą je do własnych przeżyć i doświadczeń;
- **kontrolną** – źródła ułatwiają nauczycielowi zdiagnozowanie stopnia opanowania umiejętności analizy i interpretacji tekstu przez uczniów.

Praca z materiałami źródłowymi uczniów sprzyja pogłębianiu ich wiedzy oraz rozwija takie **umiejętności**, jak:

- wykorzystywanie wcześniej nabytej wiedzy w nowych sytuacjach poznawczych;
- wyszukiwanie, gromadzenie i selekcjonowanie źródeł;
- rozróżnianie faktów od opinii;
- wykrywanie tendencyjności źródeł;
- rozpoznawanie intencji nadawcy;
- dostrzeganie perswazji i manipulacji;
- porównywanie informacji pochodzących z różnych źródeł;
- integrowanie informacji pochodzących z różnych źródeł;
- formułowanie sądów, wnioskowanie uwzględniające różne punkty widzenia;
- integrowanie wiadomości uzyskanych ze źródła z nabytą wcześniej wiedzą pozaźródłową;
- dociekliwość, samodzielność myślenia.

W celu pełnej i właściwej realizacji niniejszego programu należy w planowaniu dydaktycznym uwzględnić następujące rodzaje materiałów źródłowych;

A. Teksty normatywne

- ▶ *konstytucja*
- ▶ *umowa międzynarodowa*
- ▶ *ustawa*
- ▶ *rozporządzenie*
- ▶ *zarządzenie*
- ▶ *uchwała*
- ▶ *statut*

B. Teksty narracyjne

- ▶ *filozofia polityczna*
- ▶ *artykuł*
- ▶ *felieton*
- ▶ *blog*
- ▶ *list otwarty*
- ▶ *petycja*

C. Źródła ikonograficzne

- ▶ *karykatura*
- ▶ *fotografia*
- ▶ *plakat*

D. Źródła statystyczne

E. Źródła symboliczne

- ▶ *mapa*

Pozalekcyjne formy edukacji obywatelskiej

Najważniejsze elementy edukacji obywatelskiej realizowane są w szkole w ramach systematycznych zajęć lekcyjnych, jednak pewne cele możliwe są do osiągnięcia poprzez udział uczniów w różnego rodzaju formach pozalekcyjnych i pozaszkolnych.

Nadrzędnym celem edukacji obywatelskiej jest przygotowanie młodych ludzi do czynnego udziału w życiu publicznym, dlatego szkoła ma ustawowy obowiązek zapewnienia uczniom możliwości udziału w różnorodnych formach zorganizowanej działalności o charakterze edukacyjnym – regulują tę kwestię odpowiednie zapisy ustawy *o systemie oświaty*. Do szczególnie istotnych form kształcących młodych ludzi w duchu idei społeczeństwa obywatelskiego należą różnorodne działania prowadzone w organizacjach szkolnych, takich jak samorząd uczniowski, szkolny klub europejski, szkolny klub wolontariusza czy szkolna grupa Amnesty International. Działalność tych organizacji wspierają stowarzyszenia i fundacje, inicjując i koordynując prospołeczne programy, akcje, kampanie itp. Dobrowolny udział uczniów, w realizowanych przez polskie organizacje pozarządowe projektach edukacyjnych, wydatnie sprzyja procesowi kształcenia ich kompetencji społecznych i obywatelskich. W wymiarze socjalizacyjnym mieszczą się ujęte w szkolnym kalendarzu obywatelskim, święta, tradycje i obyczaje. Walory kształcące mają również dobrze dobrane i przygotowane wycieczki edukacyjne. Współczesne wyzwanie stawiane zarówno uczniom, jak i nauczycielom *wiedzy o społeczeństwie* stanowi rywalizacja w ramach licznych olimpiad, konkursów i turniejów wiedzy inicjowanych i organizowanych przez uczelnie wyższe, organizacje społeczne oraz instytucje i stowarzyszenia.

Dzięki zaangażowanemu i odpowiedzialnemu uczestnictwu w wybranych formach działalności społecznej, uczniowie powinni osiągnąć wiele korzyści w zakresie osobistego rozwoju, takich jak:

- wzbogacanie własnych umiejętności i doświadczeń;
- rozwijanie potrzeb, talentów, predyspozycji, zainteresowań;
- doświadczenie poczucia odpowiedzialności za przydzielone zadania;

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

- poznanie mechanizmów rządzących wolnym rynkiem;
- możliwość wytyczania, dążenia i osiągnięcia wyznaczonych celów;
- nauczenie się dobrego gospodarowania wolnym czasem;
- możliwość poznawania i przebywania z innymi ludźmi;
- nauczenie się współpracy w zespole;
- możliwość identyfikacji i konfrontacji z innymi;
- doświadczenie poczucia bycia potrzebnym;
- sprawdzenie kompetencji i samopoczucia w określonej roli, funkcji, zadaniu;
- uświadomienie swoich mocnych i słabych stron;
- poznanie własnych uczuć;
- pokonanie nieśmiałości, wstydu i własnych niedoskonałości;
- nabranie pewności siebie;
- osiągnięcie wysokiego poziomu zaangażowania i umiejętności;
- zdobycie określonego statusu społecznego;
- zdobycie wiedzy oraz doświadczenia zawodowego i życiowego;
- pomoc w wyborze kierunku studiów i przyszłej pracy zawodowej;
- odkrycie własnej drogi życiowej.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Zalecana literatura dla nauczycieli

I. OBYWATEL W ŻYCIU SPOŁECZNYM

- Aronson E., *Człowiek – istota społeczna*, Warszawa 2004
Bauman Z., *Socjologia*, Poznań 2004
Doliński D., *Techniki wpływu społecznego*, Warszawa 2006
Encyklopedia szkolna PWN. Wiedza o społeczeństwie, Mikusińska A. (red.), Warszawa 2009
Giddens A., *Socjologia*, Warszawa 2005
Hamer H., *Rozwój umiejętności społecznych*, Warszawa 1999
Szacka B., *Wprowadzenie do socjologii*, Warszawa 2003
Szczepański J., *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1970
Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2003
Wojciszke B., *Psychologia społeczna*, Warszawa 2011
Wojtaszczyk K. A., Jakubowski W. (red.), *Spółeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, Warszawa 2007

II. FUNKCJONOWANIE SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO

- Adamowski J., *Media w państwie współczesnym*, Warszawa 2001
Białobłocki T., Konopka M. N., Moroz J., Zacher L. W., *Spółeczeństwo informacyjne. Istota. Rozwój. Wyzwania*. Warszawa 2006
Encyklopedia szkolna PWN. Wiedza o społeczeństwie, Mikusińska A. (red.), Warszawa 2009
Kuciński J., *Podstawy wiedzy o państwie*, Warszawa 2003
Kulesza W.T., *Ideologie naszych czasów*, Warszawa 1997
Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2003

III. OBYWATEL W KRĘGU POLITYKI

- Antoszewski A., Herbut R. (red.), *Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza*, Warszawa 2008
Antoszewski A., Herbut R., *Systemy polityczne współczesnej Europy*, Warszawa 2007
Encyklopedia szkolna PWN. Wiedza o społeczeństwie, Mikusińska A. (red.), Warszawa 2009
Król M., *Słownik demokracji*, Warszawa 1999
Kuciński J., *Podstawy wiedzy o państwie*, Warszawa 2003
Lamentowicz W., *Państwo współczesne*, Warszawa 1996
Szmulik B., Żmigrodzki M. (red.), *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, Lublin 2005
Winczorek P., *Nauka o państwie*, Warszawa 2005
Wojtaszczyk K. A., Jakubowski W. (red.), *Spółeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, Warszawa 2007

IV. OBYWATEL W SYSTEMIE POLITYCZNYM RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

- Encyklopedia szkolna PWN. Wiedza o społeczeństwie*, Mikusińska A. (red.), Warszawa 2009
Skrzydło W., *Ustrój polityczny RP w świetle Konstytucji z 1997 r.*, Warszawa 2008
System polityczny Rzeczypospolitej Polskiej, Lisicka H. (red.), Wrocław 2005
Wojtaszczyk K. A., Jakubowski W. (red.), *Spółeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, Warszawa 2007

V. OBYWATEL W SYSTEMIE PRAWNYM RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

- Encyklopedia szkolna PWN. Wiedza o społeczeństwie*, Mikusińska A. (red.), Warszawa 2009
Korycki S., Kuciński J., Trzeciński Z., Zaborowski J., *Zarys prawa*, Warszawa 2007
Stawecki T., Winczorek P., *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2003.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

VI. WOLNOŚCI I PRAWA CZŁOWIEKA I OBYWATELA

Chmaj M. (red.), *Wolności i prawa w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Zakamycze 2006
Encyklopedia szkolna PWN. Wiedza o społeczeństwie, Mikusińska A. (red.), Warszawa 2009
Gronowska B., Jasudowicz T., Balcerzak M., Lubiszewski M., Mizerski R., *Prawa człowieka i ich ochrona*, Toruń 2005
Kuciński J., *Podstawy wiedzy o państwie*, Warszawa 2003
Osiatyński W., *Prawa człowieka i ich granice*, Kraków 2011
Wojtaszczyk K. A., Jakubowski W. (red.), *Spółeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, Warszawa 2007

VII. STOSUNKI MIĘDZYNARODOWE W PROCESIE GLOBALIZACJI

Bierzanek R., Symonides J., *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2004
Encyklopedia szkolna PWN. Wiedza o społeczeństwie, Mikusińska A. (red.), Warszawa 2009
Międzynarodowe stosunki polityczne, red. E. Cziomer, Kraków 2008
Łoś-Nowak T., *Organizacje w stosunkach międzynarodowych. Istota – mechanizmy działania – zasięg*, Wrocław 2004
Wojtaszczyk K. A., Jakubowski W. (red.), *Spółeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, Warszawa 2007

VIII. OBYWATEL POLSKI OBYWATELEM UNII EUROPEJSKIEJ

Encyklopedia szkolna PWN. Wiedza o społeczeństwie, Mikusińska A. (red.), Warszawa 2009
Encyklopedia Unii Europejskiej, Wojtaszczyk K. A. (red.), Warszawa 2004
Korycki S., Kuciński J., Trzcíński Z., Zaborowski J., *Zarys prawa*, Warszawa 2007
Wojtaszczyk K. A., Jakubowski W. (red.), *Spółeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, Warszawa 2007

UWAGA

Nakładem wydawnictwa Zachodniopomorskiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli, zostaną opublikowane w czerwcu 2013 roku, następujące materiały merytoryczne i metodyczne, wspomagające nauczycieli w osiągnięciu celów założonych w programie nauczania pt. *Obywatelstwo zobowiązuje.*;

- Płyta CD z serii EDUKACJA OBYWATELSKA pt. *Kompendium wiedzy o społeczeństwie dla liceów ogólnokształcących i techników – zakres rozszerzony*
- Zeszyt z serii EDUKACJA OBYWATELSKA pt. *Materiały źródłowe w nauczaniu wiedzy o społeczeństwie*
- Płyta CD z serii EDUKACJA OBYWATELSKA pt. *Wiedza o społeczeństwie. Materiały źródłowe dla liceum ogólnokształcącego i technikum – zakres rozszerzony*
- Zeszyt z serii EDUKACJA OBYWATELSKA pt. *Uczniowskie projekty edukacyjne z wiedzy o społeczeństwie w liceum ogólnokształcącym i technikum*

Powyższe publikacje są opracowywane przez uczestników **Forum Nauczycieli Edukacji Obywatelskiej**, pod redakcją autora programu – przewodniczącego FORUM.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

V. PROPOZYCJE METOD I KRYTERIÓW OCENY OSIĄGNIĘĆ UCZNIÓW

Ocenianie służy nauczycielowi do zbierania informacji o osiągnięciach ucznia oraz wspierania go w procesie uczenia się, dlatego ważne jest, aby odbywało się systematycznie i obejmowało różne obszary jego aktywności. Należą do nich: wiadomości i sposób ich wykorzystania, umiejętności, aktywność ucznia na lekcjach, a także zaangażowanie ucznia w działania prospołeczne poza lekcjami. Uczeń powinien być oceniany za wszystkie ważne osiągnięcia związane z programem, z uwzględnieniem wysiłku włożonego w realizowanie poszczególnych zadań. Ważnym celem oceniania jest wdrażanie uczniów do efektywnej samooceny i samokontroli oraz odpowiedzialności za własną naukę, dlatego w proces oceniania powinni być zaangażowani również sami uczniowie. Jest to szczególnie cenne przy metodach nauczania opartych na samodzielnej lub grupowej pracy uczniów, np. przy realizacji projektu edukacyjnego.

Ocenie szkolnej nie powinien podlegać stosunek ucznia do wydarzeń, zjawisk i procesów życia społeczno-politycznego oraz jego światopogląd.

Ocenianie powinno odbywać się na bieżąco, po zrealizowaniu materiału zawartego w kolejnych działach programu oraz na koniec semestru i roku szkolnego.

Osiągnięcia uczniów powinny być badane z wykorzystaniem różnych form, takich jak:

► **wypowiedź ustna:**

- a. dyskusje,
- b. debaty,
- c. prezentacje;

► **praca nad projektem edukacyjnym i ocena jego prezentacji;**

► **prace pisemne:**

- a. kartkówka,
- b. sprawdzian wiadomości obejmujący materiał z 2-5 lekcji,
- c. praca klasowa obejmująca większą partię materiału, np. cały dział programowy,
- d. testy różnego typu, w tym również próbne arkusze maturalne;

► **prace domowe:**

- a. opracowanie referatu,
- b. prowadzenie prac badawczych (przygotowanie projektu edukacyjnego, webquest, portfolio);
- c. zebranie i opracowanie informacji dotyczących wybranych zagadnień z aktualnego życia politycznego i społeczno-gospodarczego (tzw. prasówka);

► **aktywność na lekcjach:**

- a. praca indywidualna;
- b. praca w grupie;

► **udział w konkursach i olimpiadach;**

► **udział w przedsięwzięciach prospołecznych, np. wolontariacie.**

Oceny powinny być wystawiane systematycznie i zgodnie z wewnątrzszkolnym i przedmiotowym systemem oceniania. Na początku roku szkolnego uczniowie powinni otrzymać informację o szczegółowych wymaganiach programowych, które będą uwzględnione przy ocenianiu.

Poziomy i zakres wymagań

Poziom wymagań / ocena szkolna	Zakres wymagań
Konieczny / ocena dopuszczająca	Uczeń: ▪ rozumie polecenia nauczyciela; ▪ pamięta podstawowe wiadomości z danego działu tematycznego i z pomocą nauczyciela potrafi je odtworzyć; ▪ z pomocą nauczyciela, rozpoznaje, nazywa i klasyfikuje poznane pojęcia, zjawiska, procesy, dokumenty, postacie życia publicznego itp.; ▪ wykonuje samodzielnie lub z pomocą nauczyciela proste ćwiczenia i polecenia; ▪ współpracuje w zespole przy wykonywaniu zadań.
Podstawowy / ocena dostateczna	Uczeń: ▪ rozumie polecenia i instrukcje; ▪ formułuje schematyczne wypowiedzi ustne i pisemne; ▪ próbuje wyjaśniać omawiane zagadnienia; ▪ samodzielnie i poprawnie wykonuje proste ćwiczenia; ▪ potrafi częściowo wykorzystać zdobytą wiedzę w praktyce; ▪ współpracuje w grupie zadaniowej.
Rozszerzający / ocena dobra	Uczeń: ▪ prawidłowo wyjaśnia terminy i pojęcia; ▪ zna omawianą na zajęciach problematykę i potrafi ją w sposób logiczny i spójny zaprezentować; ▪ wymienia odpowiednie formy i przykłady urzeczywistniania poznanych zagadnień; ▪ rozumie omawiane treści i umie je wyjaśnić innym; ▪ potrafi uogólniać i formułować wnioski; ▪ zajmuje stanowisko w kwestiach spornych i broni swoich poglądów na forum klasy; ▪ poprawnie interpretuje diagramy, wykresy, tabele itp.; ▪ aktywnie uczestniczy w zajęciach lekcyjnych; ▪ poprawnie i sprawnie wykonuje ćwiczenia i inne zadania; ▪ potrafi poprawnie wykorzystać zdobytą wiedzę w praktyce; ▪ rzetelnie pracuje w zespole realizującym projekt edukacyjny; ▪ wykazuje zainteresowanie omawianą na zajęciach problematyką.
Dopełniający / ocena bardzo dobra	Uczeń: ▪ wykazuje zainteresowanie przedmiotem oraz literaturą popularnonaukową dotyczącą omawianych treści; ▪ posługuje się stosowną terminologią naukową; ▪ sprawnie i samodzielnie poszukuje informacji w różnych źródłach oraz dokonuje ich selekcji i oceny; ▪ właściwie interpretuje nowe zjawiska i wydarzenia; ▪ dokonuje samodzielnej analizy i oceny wydarzeń i zjawisk; ▪ logicznie interpretuje, argumentuje i uzasadnia;

	▪ ocenia otaczającą rzeczywistość społeczno-polityczną zgodnie z przyjętymi kryteriami wartości; ▪ negocjuje stanowisko i potrafi osiągnąć kompromis; ▪ kieruje pracą zespołów realizujących projekty edukacyjne; ▪ w twórczy sposób rozwiązuje problemy.
Wykraczający / ocena celująca	Uczeń wypełnia wszystkie wymagania na ocenę bardzo dobrą, a ponadto: ▪ rozwija własne zainteresowania naukami społecznymi; ▪ wykazuje zainteresowanie przedmiotem oraz literaturą popularnonaukową i specjalistyczną zgodną z omawianą tematyką; ▪ uczestniczy w olimpiadach i uzyskuje wyróżniające wyniki; ▪ podejmuje się wykonania dodatkowych zadań (indywidualnie lub zespołowo) wykraczających poza treści zawarte w programie nauczania; ▪ uczestniczy w wybranych kampaniach społecznych; ▪ angażuje się w działania prospołeczne o charakterze humanitarnym poza lekcjami; ▪ wykazuje doskonałą orientację w aktualnej sytuacji społecznej, gospodarczej i politycznej Polski oraz znajomość problematyki międzynarodowej.

Załącznik

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Poniższa tabela zawiera autorski plan pracy, którego istotą jest propozycja **zastosowania aktywizujących metod nauczania** do poszczególnych tematów lekcji, ze szczególnym uwzględnieniem projektu edukacyjnego.

Tematy lekcji zostały opracowane w kolejności zgodnej z przedstawionymi w rozdziale III, treściami kształcenia i założonymi osiągnięciami uczniów.

Pełna realizacja założeń edukacyjnych programu, wymaga nauczania polimetodycznego, czyli zastosowania w ramach poszczególnych jednostek lekcyjnych jeszcze innych, odpowiednich do zakładanych celów, form pracy z uczniami.

Pełniejsze koncepcje zrealizowania niektórych z niżej wymienionych lekcji, zawierają scenariusze, umieszczone na **portalu edukacyjnym Scholaris**. (www.scholaris.pl)

W kolumnie **Numer lekcji/Temat lekcji**, zostały dodatkowo umieszczone tytuły kilkunastu scenariuszy lekcji, które autor programu zaleca do realizacji, w oparciu o zasoby portalu edukacyjnego Scholaris.

Numer lekcji/Temat lekcji	Aktywizujące metody nauczania Tematy zadań
1. Lekcja wprowadzająca do przedmiotu	
<i>I. OBYWATEL W ŻYCIU SPOŁECZNYM</i>	
2. <i>Formy życia społecznego</i>	MAPA MENTALNA ▪ <i>Formy życia społecznego</i>
3. <i>Normy społeczne</i>	BURZA MÓZGÓW ▪ <i>Funkcje systemu normatywnego</i>
4. <i>Instytucje społeczne</i>	PORFOLIO ▪ <i>Funkcjonowanie współczesnych wybranych instytucji społecznych</i>
5. <i>Konflikty społeczne</i>	ANALIZA PRZYPADKU ▪ <i>Analiza wybranych konfliktów z życia społeczności uczniowskiej</i>
6. <i>Postawy</i>	DEBATA „ZA” I „PRZECIW” ▪ <i>Blaski i cienie postaw konformistycznych; ulegania, identyfikacji, internalizacji</i>
7. <i>Wpływ społeczny</i>	DEBATA „ZA” I „PRZECIW” ▪ <i>Spór o etyczny wymiar oddziaływania reklam</i>
8. <i>Proces socjalizacji</i>	MAPA MENTALNA ▪ <i>Szkoła jako źródło socjalizacji</i>
9. <i>Kontrola społeczna</i>	WEBQUEST ▪ <i>Analiza zjawiska stygmatyzacji społecznej w Polsce</i>

10. Grupy społeczne	POKER KRYTERIALNY - Formy interakcji wpływające na efektywność działania małej grupy społecznej PROJEKT EDUKACYJNY - Model grupy sprawnej – warunki efektywnego działania wybranej małej grupy społecznej
11. Rodzina współczesna	MAPA MENTALNA Funkcje współczesnej polskiej rodziny
12. Współczesne społeczeństwo	BURZA MÓZGÓW Cechy współczesnego społeczeństwa
13. Struktura społeczeństwa	MAPA MENTALNA Elementy struktury społecznej współczesnego polskiego społeczeństwa
14. Wykluczenie społeczne	PROJEKT EDUKACYJNY Problem wykluczenia społecznego w Polsce
15. Problemy współczesnej młodzieży	PROJEKT EDUKACYJNY Problemy młodzieży w wybranych aspektach życia społecznego w Polsce
16. Teorie rozwoju społecznego	WEBQUEST Charakterystyka historycznych form organizacji społeczeństwa
17. Współczesne formy organizacji społeczeństwa	DYSKUSJA PANELOWA Oblicza współczesnych form organizacji społeczeństwa zachodniego
18. Postawy w procesach zmian społecznych	DYSKUSJA PANELOWA Formy i przykłady postaw w procesie zmian społecznych, w Polsce
19. Formy zmian społecznych	BURZA MÓZGÓW Jakie dziedziny życia społecznego w Polsce należałoby zreformować?
20. Ruchy społeczne	PORFOLIO Współczesne ruchy społeczne
21. Koncepcje narodu	METAPLAN Czy zachowujemy tożsamość narodową?
22. Mniejszości w Polsce	PORTFOLIO Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce; charakterystyka i status prawny
	PROJEKT EDUKACYJNY

23. <i>Postawy współczesnych Polaków wobec ojczyzny i narodu</i>	▪ <i>Postawy współczesnych Polaków wobec ojczyzny i narodu</i>
24. <i>Uprzedzenia i nietolerancja we współczesnym świecie</i>	DYSKUSJA PANELOWA ▪ <i>Formy, przykłady oraz skutki uprzedzeń i nietolerancji we współczesnej Polsce</i>
25. <i>Procesy integracji współczesnych narodów</i>	DYSKUSJA PLENARNA ▪ <i>Formy i zakres integracji narodów w świecie zachodnim</i>
26. <i>Status prawny mniejszości narodowych i imigrantów</i>	WEBQUEST ▪ <i>Modele polityki wybranych państw wobec mniejszości narodowych i imigrantów</i>
27. <i>Konflikty społeczne i narodowościowe w świecie współczesnym</i>	ANALIZA PRZYPADKU ▪ <i>Konflikt Izraelско – Palestyński</i>
28. Lekcja powtórzeniowa	ANALIZA SWOT ▪ <i>Procesy i problemy społeczne we współczesnej Polsce</i>
29. Lekcja kontrolna	
II. FUNKCJONOWANIE SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO	
30. <i>Obywatel i obywatelstwo</i>	DYSKUSJA PLENARNA ▪ <i>Powinności Polaków obywateli RP</i>
31. <i>Koncepcje społeczeństwa obywatelskiego</i>	RANKING DIAMENTOWY ▪ <i>Najważniejsze cechy warunkujące powstawanie społeczeństwa obywatelskiego</i>
32. <i>Funkcjonowanie społeczeństwa obywatelskiego w Polsce</i>	METAPLAN ▪ <i>Uwarunkowania rozwoju kapitału społecznego w Polsce</i>
33. <i>Formy aktywności obywateli w życiu publicznym</i>	BURZA MÓZGÓW ▪ <i>Formy i przykłady uczestnictwa obywateli RP w życiu publicznym</i>
34/35. <i>Funkcjonowanie organizacji pozarządowych w Polsce</i>	RANKING DIAMENTOWY ▪ <i>Najważniejsze obszary działalności organizacji pozarządowych</i> BURZA MÓZGÓW ▪ <i>Jakie formy działań organizacji pozarządowych są najbardziej korzystne dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w Polsce?</i> PROJEKT EDUKACYJNY

	▪ <i>Obywatele zrzeszają się i działają</i>
36. Cnoty obywatelskie	DYSKUSJA PANELOWA ▪ <i>Formy i przykłady urzeczywistniania najważniejszych cnót obywatelskich</i>
37. Nieposłuszeństwo obywatelskie	KAPELUSZE MYŚLOWE ▪ <i>Dylematy inicjowania wybranego współczesnego przykładu obywatelskiego nieposłuszeństwa</i>
38. Wolontariat młodzieżowy	BURZA MÓZGÓW ▪ <i>Jakie formy działań urzeczywistniają ideę wolontariatu?</i> DRZEWO DECYZYJNE ▪ <i>Czy zostać wolontariuszem?</i>
39. Wymiary współczesnej kultury	DYSKUSJA PANELOWA ▪ <i>Cechy, formy i funkcje kultury wysokiej, masowej, narodowej, ludowej</i>
40. Religia a dziedzictwo narodowe w Polsce Życie religijne w Polsce*	DYSKUSJA PANELOWA ▪ <i>Jakie są cechy i formy religijności współczesnych Polaków</i>
41. Kontrkultura w życiu społecznym	BURZA MÓZGÓW ▪ <i>Znaczenie kontrkultury w życiu społecznym</i>
42. Pluralizm kulturowy	DYSKUSJA PLENARNA ▪ <i>Formy urzeczywistniania i konsekwencje pluralizmu kulturowego</i>
43. Wymiary tolerancji	ANALIZA PRZYPADKU ▪ <i>Znaczenie dla życia społecznego postaw tolerancyjnych w stosunku do zachowań wybranej subkultury młodzieżowej</i>
44. Współczesne subkultury młodzieżowe	PORTFOLIO ▪ <i>Charakterystyka wybranych subkultur młodzieżowych w Polsce</i> WYWIAD ▪ <i>Wymiary samorealizacji w wybranej subkulturze</i>
45. Dylematy moralne Czy karać surowiej: kara śmierci – za i przeciw*	DEBATA „ZA” I „PRZECIW” ▪ <i>Spór o swobodę prowadzenia badań genetycznych</i> ▪ <i>Spór o dopuszczalność kary śmierci, aborcji, eutanazji</i> ▪ <i>Spór o wprowadzenie parytetu płci na listach wyborczych</i> ▪ <i>Spór o przyznanie mniejszościom</i>

	<i>seksualnym takich samych praw jakie mają osoby heteroseksualne</i>
46. Funkcjonowanie opinii publicznej	BURZA MÓZGÓW ▪ Czynniki wpływające na kształt opinii publicznej
47. Badanie opinii publicznej	BADANIE ANKIETOWE ▪ Opracowanie ankiety do przeprowadzenia minisondażu na temat wybranej kampanii społecznej w Polsce
48. Kampanie społeczne w Polsce	DRZEWO DECYZYJNE ▪ Czy zaangażować się w wybraną akcję społeczną? PROJEKT EDUKACYJNY ▪ Kampania prospołeczna – chrońmy społeczne dobra w naszej gminie
49. Funkcjonowanie mediów	DYSKUSJA PLENARNA ▪ Na czym powinna polegać misja społeczna mediów w Polsce? METAPLAN ▪ Czy w Polsce środki masowego przekazu prawidłowo pełnią funkcję tzw. czwartej władzy
50. Etyka dziennikarska	BURZA MÓZGÓW ▪ Formy urzeczywistniania wolności słowa WYWIAD ▪ Dziennikarskie dylematy
51/52. W świecie mediów	PROJEKT EDUKACYJNY ▪ W świecie mediów
53/54. Społeczeństwo informacyjne	WEBQUEST ▪ Rozwój społeczeństwa informacyjnego w Polsce ANALIZA SWOT ▪ Blaski i cienie cywilizacji internetowej
55. Polityka oświatowa w Polsce	POKER KRYTERIALNY ▪ Kompetencje społeczne i obywatelskie kształcone w polskiej szkole
56. Kwalifikacje i kompetencje wymagane na współczesnym rynku pracy	PROJEKT EDUKACYJNY ▪ Wyzwania współczesnego rynku pracy DYSKUSJA PLENARNA ▪ Kariera zawodowa a uwarunkowania współczesnego rynku pracy

57. Lekcja powtórzeniowa	ANALIZA SWOT ▪ <i>Funkcjonowanie społeczeństwa obywatelskiego we współczesnej Polsce</i>
58. Lekcja kontrolna	
III. OBYWATEL W KRĘGU POLITYKI	
59. Wartości i zasady współczesnej demokracji	MAPA MENTALNA ▪ <i>Komponenty współczesnej demokracji</i>
60. Kształtowanie się systemu demokratycznego	DYSKUSJA PANELOWA ▪ <i>Polskie tradycje demokratyczne</i>
61. Demokratyczne wybory i referenda	RANKING DIAMENTOWY ▪ <i>Funkcje demokratycznych wyborów</i> BURZA MÓZGÓW ▪ <i>Postulowane tematy ogólnokrajowych referendów</i> DYSKUSJA PANELOWA ▪ <i>Oblicza marketingu politycznego</i>
62. Zagrożenia dla demokracji	METAPLAN ▪ <i>Czy w III RP występuje łamanie zasad i procedur demokratycznych w życiu publicznym?</i>
63. Polityka	MAPA MENTALNA ▪ <i>Komponenty współczesnego życia politycznego</i>
64. Polityczne procesy decyzyjne	SYMULACJA ▪ <i>Podjęcie decyzji w sprawie zaangażowania się w wybraną kampanię społeczną, zgodnie z modelem racjonalnego procesu decyzyjnego</i>
65. Władza polityczna	BURZA MÓZGÓW ▪ <i>Formy sprawowania władzy politycznej</i>
66. Konflikty polityczne	ANALIZA PRZYPADKU ▪ <i>Analiza wybranego konfliktu politycznego pomiędzy koalicją rządzącą a opozycją w III RP</i>
67. Kultura polityczna obywateli Rzeczypospolitej Polskiej	METAPLAN ▪ <i>Analiza i ocena poziomu kultury politycznej obywateli III RP</i>
68. Debaty publiczne w Polsce	WEBQUEST ▪ <i>Analiza aktualnej, wybranej debaty</i>

	<i>publicznej</i>
69. <i>Oblicza totalitaryzmów</i> Czym różni się państwo totalitarne od państwa autorytarnego? Charakterystyka niedemokratycznych systemów politycznych*	PORTFOLIO ▪ <i>Oblicza totalitaryzmów</i>
70. <i>Współczesna myśl polityczna</i> Doktryny polityczne – charakterystyka*	RANKING DIAMENTOWY ▪ <i>Założenia współczesnych doktryn politycznych</i>
71. <i>Formy kampanii wyborczych</i>	PROJEKT EDUKACYJNY ▪ <i>Oblicza kampanii wyborczych w III RP</i>
72. <i>Współczesne partie polityczne</i>	MAPA MENTALNA ▪ <i>Rodziny programowe partii politycznych</i>
73. <i>Systemy partyjne</i>	ANALIZA SWOT ▪ <i>Funkcjonowanie systemu partyjnego III RP</i>
74. <i>System partyjny Stanów Zjednoczonych</i>	WEBQUEST ▪ <i>Analiza systemu partyjnego Stanów Zjednoczonych</i>
75. <i>Ordynacje wyborcze</i>	DEBATA „ZA” I „PRZECIW” ▪ <i>Spór o model ordynacji wyborczej</i>
76. <i>Grupy interesu</i>	METAPLAN ▪ <i>Funkcjonowanie grup interesu w Polsce</i>
77. <i>Państwo</i> Formy państw i ustrojów*	MAPA MENTALNA ▪ <i>Funkcje państwa</i>
78. <i>Władza państwowa</i>	DYSKUSJA PANELOWA ▪ <i>Formy legitymizacji władzy państwowej</i>
79. <i>Geneza państwa</i>	DYSKUSJA PLENARNA ▪ <i>Blaski i cienie teorii genezy państwa</i>
80/81. <i>Państwo demokratyczne</i>	PORTFOLIO ▪ <i>Charakterystyka ustroju politycznego; Niemiec, Wielkiej Brytanii, Francji, Stanów Zjednoczonych, Szwajcarii, Włoch i Rosji</i>
82. <i>Władza ustawodawcza w państwie demokratycznym</i>	DEBATA „ZA” I „PRZECIW” ▪ <i>Spór o zasadność funkcjonowania immunitetu parlamentarnego</i>
83. <i>Władza wykonawcza w państwie demokratycznym</i>	DEBATA „ZA” I „PRZECIW” ▪ <i>Spór o współczesny model zakresu władzy</i>

	<i>głowy państwa</i>
84. <i>Polityka społeczna w Polsce</i>	ANALIZA SWOT ▪ <i>Obywatele w kręgu polityki społecznej</i>
85/86. <i>Zagrożenia dla demokracji</i> Patologie współczesnej władzy – jak walczyć z korupcją?*	PROJEKT EDUKACYJNY ▪ <i>Zagrożenia dla współczesnej demokracji</i>
87. <i>W poszukiwaniu elektoratu</i>	BURZA MÓZGÓW ▪ <i>Jak zwiększyć zaangażowanie obywateli w wybory?</i>
88. <i>Ruchy obywatelskie w społeczeństwie obywatelskim</i>	RANKING DIAMENTOWY ▪ <i>Znaczenie i rola ruchów obywatelskich</i>
89. <i>Lekcja powtórzeniowa</i>	DYSKUSJA PLENARNA ▪ <i>Blaski i cienie współczesnej demokracji</i>
90. <i>Lekcja kontrolna</i>	
IV. OBYWATEL W SYSTEMIE POLITYCZNYM RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ	
91. <i>Konstytucja</i>	MAPA MENTALNA ▪ <i>Konstytucja</i>
92. <i>Konstytucyjne zasady ustroju Rzeczypospolitej Polskiej</i>	PROJEKT EDUKACYJNY ▪ <i>Formy i przykłady urzeczywistniania konstytucyjnych zasad ustroju RP</i>
93/94. <i>Parlament RP</i>	SYMULACJA ▪ <i>Tryb legislacyjny ustawy</i>
95/96. <i>Prezydent RP</i>	RANKING DIAMENTOWY ▪ <i>Najważniejsze prerogatywy Prezydenta RP</i>
97/98. <i>Rada Ministrów RP</i>	SYMULACJA ▪ <i>Obrady Rady Ministrów na temat priorytetowych zadań poszczególnych ministerstw</i>
99/100. <i>Organy kontroli państwowej, ochrony prawa i zaufania publicznego</i>	ANALIZA PRZYPADKU ▪ <i>Analiza wybranych zrealizowanych zadań</i>
101/102/103/104. <i>Samorząd terytorialny w Polsce</i> Podział terytorialny Polski i administracja terenowa*	SYMULACJA ▪ <i>Sesja rady gminy nt. Program rozwoju naszej gminy</i> PROJEKT EDUKACYJNY ▪ <i>Skarbiec naszej gminy</i>

105. Stany nadzwyczajne w Polsce	DYSKUSJA PANELOWA ▪ <i>Formy i przykłady ograniczeń praw człowieka podczas wprowadzenia stanu klęski żywiołowej</i>
106. Tryb zmiany Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej	DYSKUSJA PANELOWA ▪ <i>Przyszły kształt Konstytucji RP</i>
107. Lekcja powtórzeniowa	ANALIZA SWOT ▪ <i>Funkcjonowanie ustroju politycznego III RP</i>
108. Lekcja kontrolna	
V. OBYWATEL W SYSTEMIE PRAWNYM RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ	
109. Podstawowe wiadomości o prawie	RANKING DIAMENTOWY ▪ <i>Funkcje prawa</i> MAPA MENTALNA ▪ <i>Rodzaje prawa</i>
110. Akty prawne w Polsce	MAPA MENTALNA ▪ <i>Wymiary praworządności</i>
111. Funkcjonowanie sądów w RP	DYSKUSJA PANELOWA ▪ <i>Urzeczywistnianie konstytucyjnych zasad organizacji i działania sądów w RP</i>
112/113. Władza sądownicza w RP Władza sądownicza w Polsce*	ANALIZA PRZYPADKU ▪ <i>Analiza wybranego orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego</i>
114. Zasady prawa cywilnego Wybrane zagadnienia z prawa cywilnego*	ANALIZA PRZYPADKU ▪ <i>Analiza przykładowej sprawy cywilnej</i>
115. Zasady postępowania cywilnego	SYMULACJA ▪ <i>Proces cywilny</i>
116. Instytucja małżeństwa	RANKING DIAMENTOWY ▪ <i>Prawa i obowiązki małżonków</i>
117. Zasady prawa karnego	WEBQUEST ▪ <i>Rodzaje i przykłady przestępstw w polskim prawie karnym</i>
118. Postępowanie karne	SYMULACJA ▪ <i>Rozprawa sądowa w postępowaniu karnym</i>
119. Kary i środki karne	DYSKUSJA PLENARNA

	▪ Dylematy istoty i funkcji kar
120. Akty administracyjne	ANALIZA PRZYPADKU ▪ Analiza cech aktu administracyjnego na wybranym przykładzie
121. Postępowanie administracyjne	MAPA MENTALNA ▪ Zasady postępowania administracyjnego
122. Kontrola rozstrzygnięć w postępowaniu administracyjnym	ANALIZA PRZYPADKU ▪ Analiza przykładowych środków i form kontroli rozstrzygnięć w postępowaniu administracyjnym
123. Kazusy prawne	ANALIZA PRZYPADKU ▪ Interpretacja wybranego kazusu prawnego
124. Instytucje i formy pomocy prawnej dla obywateli.	ANALIZA PRZYPADKU ▪ Przykładowy pozew w wybranej sprawie cywilnej ▪ Przykładowe zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa ▪ Przykładowe odwołanie od decyzji administracyjnej
125. Lekcja powtórzeniowa	ANALIZA SWOT ▪ Obywatele wobec wymiaru sprawiedliwości
126. Lekcja kontrolna	
VI. WOLNOŚCI I PRAWA CZŁOWIEKA I OBYWATELA	
127. Natura i rozwój praw człowieka w świecie	BADANIE ANKIETOWE ▪ Opracowanie ankiety do przeprowadzenia minisondażu na temat znajomości praw człowieka
128. Łamanie praw człowieka w świecie współczesnym	PROJEKT EDUKACYJNY ▪ Łamanie praw człowieka w świecie współczesnym
129/130. Konstytucyjne wolności i prawa człowieka i obywatela w Rzeczypospolitej Polskiej	RANKING DIAMENTOWY ▪ Najważniejsze konstytucyjne wolności i prawa człowieka i obywatela, w Rzeczypospolitej Polskiej
131. Ochrona praw człowieka w Polsce	PROJEKT EDUKACYJNY ▪ Walczymy o swoje prawa
132. Naruszanie praw człowieka w Polsce	WEBQUEST ▪ Analiza form i przykładów naruszania praw człowieka w Polsce

133. <i>Ochrona praw mniejszości w Polsce</i>	KAPELUSZE MYŚLOWE ▪ <i>Czy państwo polskie przestrzega prawa naszej (wybranej) mniejszości narodowej?</i>
134. <i>Przestrzeganie praw polskich uczniów</i>	POKER KRYTERIALNY ▪ <i>Katalog praw polskiego ucznia</i> BADANIE ANKIETOWE ▪ <i>Opracowanie ankiety do przeprowadzenia sondażu na temat przestrzegania praw ucznia w naszej szkole</i> METAPLAN ▪ <i>Przestrzeganie praw ucznia w polskich szkołach</i>
135. <i>Uniwersalny system ochrony praw człowieka</i>	ANALIZA PRZYPADKU ▪ <i>Analiza wybranego procesu o łamanie praw człowieka przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym w Hadze</i>
136. <i>Europejski system ochrony praw człowieka</i>	DYSKUSJA PANELOWA ▪ <i>Dopuszczalność ograniczeń w stosowaniu praw człowieka</i>
137. <i>Skarga na państwo do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka</i>	SYMULACJA ▪ <i>Skarga na państwo do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu</i>
138/139. <i>Działalność organizacji pozarządowych na rzecz ochrony praw człowieka</i> Czym są i czym się zajmują międzynarodowe organizacje pozarządowe?	WYWIAD ▪ <i>Wywiad z przedstawicielem wybranej NGO na temat przeprowadzonych akcji, kampanii itp.</i> PORTFOLIO ▪ <i>Wszystkie prawa dla wszystkich</i>
140. <i>Lekcja powtórzeniowa</i>	MAPA MENTALNA ▪ <i>Prawa człowieka</i>
141. <i>Lekcja kontrolna</i>	
VII. STOSUNKI MIĘDZYNARODOWE W PROCESIE GLOBALIZACJI	
142. <i>Zasady prawa międzynarodowego</i> Zasada nieinterwencji – czy państwa mogą ingerować w sprawy wewnętrzne innych państw?	WEBQUEST ▪ <i>Analiza form i przykładów respektowania powszechnych zasad prawa międzynarodowego publicznego</i>
143. <i>Konflikty międzynarodowe</i>	DYSKUSJA PANELOWA ▪ <i>Stosowanie sankcji w międzynarodowych stosunkach politycznych</i>

144. Zjawiska i problemy globalne	METAPLAN ▪ Wyzwania globalne współczesnego świata
145. Globalne problemy współczesnego świata – bogata Północ a biedne Południe Edukacja globalna. Problemy współczesnego świata*	MAPA MENTALNA ▪ Milenijne Cele Rozwoju
146. Współczesne konflikty zbrojne	ANALIZA PRZYPADKU ▪ Analiza wybranych form pomocy Polskiej Akcji Humanitarnej na rzecz niwelowania skutków konfliktów zbrojnych
147. Współczesny terroryzm	PORFOLIO ▪ Współczesny terroryzm
148/149. Płaszczyzny globalizacji	PROJEKT EDUKACYJNY ▪ Wymiary globalizacji
150. Spory o globalizację	DYSKUSJA PANELOWA ▪ Blaski i cienie globalizacji
151. Transformacja ustrojowa państw postsocjalistycznych	WEBQUEST ▪ Najważniejsze przemiany w państwach Europy Środkowo-Wschodniej
152/153. Organizacja Narodów Zjednoczonych	PORTFOLIO ▪ Formy i przykłady urzeczywistniania zadań przez organizacje wyspecjalizowane afiliowane przy ONZ
154. Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego	KAPELUSZE MYŚLOWE ▪ Czy polscy żołnierze powinni brać udział w misjach pokojowych na świecie?
155. Polska w NATO	PROJEKT EDUKACYJNY ▪ Rola Polski w NATO
156. Lekcja powtórzeniowa	DYSKUSJA PLENARNA ▪ Wymiary myślenia i działania globalnego
157. Lekcja kontrolna	
VIII. OBYWATEL POLSKI OBYWATELEM UNII EUROPEJSKIEJ	
158. Priorytety polityki zagranicznej Polski	MAPA MENTALNA ▪ Priorytety polityki zagranicznej Polski
159. Polska pomoc	PORTFOLIO ▪ Polska pomoc humanitarna dla świata

160. Partnerzy Polski	WEBQUEST ▪ Dziedziny, formy i przykłady partnerskiej współpracy Polski z wybranymi państwami
161/162. Proces integracji w ramach Unii Europejskiej	DYSKUSJA PANELOWA ▪ Kamienie milowe na drodze do utworzenia Unii Europejskiej
163/164. Instytucje Unii Europejskiej	PROJEKT EDUKACYJNY ▪ Kompetencje i działalność instytucji UE
165/166. Prawo Unii Europejskiej	WEBQUEST ▪ Najważniejsze postanowienia traktatów obowiązujących w Unii Europejskiej
167. Budżet Unii Europejskiej	PROJEKT EDUKACYJNY ▪ Polska beneficjentem budżetu UE
168. Dylematy przyszłości Unii Europejskiej	DYSKUSJA PLENARNA ▪ O przyszły kształt Unii Europejskiej
169. Rada Europy	MAPA MENTALNA ▪ Cele i zadania Rady Europy
170. Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie	MAPA MENTALNA ▪ Cele i zadania OBWE
171. Europa wśród światowych mocarstw	DYSKUSJA PANELOWA ▪ Znaczenie UE w świecie
172/173/174. Współczesne supermocarstwa	PORTFOLIO ▪ Stany Zjednoczone jako mocarstwo globalne
175. Polska w Unii Europejskiej	DYSKUSJA PANELOWA ▪ Korzyści z członkostwa Polski w UE
176. Ile Europy w mojej gminie?	PROJEKT EDUKACYJNY ▪ Ile Europy w mojej gminie?
177/178. Nauka i praca w Unii Europejskiej	KAPELUSZE MYŚLOWE ▪ Czy należy kształcić się zagranicą? PORTFOLIO ▪ Praca w Unii Europejskiej
179. Lekcja powtórzeniowa	ANALIZA SWOT ▪ Obywatel Polski obywatelem Unii Europejskiej
180. Lekcja kontrolna	

*Tytuły scenariuszy znajdujących się w zasobach portalu edukacyjnego Scholaris, rekomendowane przez autora programu.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
tel. 22 345 37 00
fax 22 345 37 70

www.ore.edu.pl

Program nagrodzony w konkursie na programy nauczania organizowanym w projekcie „Wdrożenie podstawy programowej kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół ze szczególnym uwzględnieniem II i IV etapy edukacyjnego” współfinansowanym ze środków Unii Europejskiej

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Publikacja współfinansowana przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego